

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

Ketabton.com

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

ژباړه او ترتیب : محمد بشیر مدني

کال ۱۴۴۶ هـ ق

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

دبوسنیا او هرزیگوینا هیواد

موضوعاتو فهرست

ج	موضوعاتو فهرست
۱	سریزه
۳	دبوسنیا او هرزیگوینا عمومي معلومات :
۶	د بوسنیا او هرزیگوینا بنیایسته او دلیدلو وړ منظرې :
۱۶	د بوسنیا او هرزیگوینا معاصر تاریخ :
۱۹	د روژې په میاشت کې د ملت فتوحات او بریاوې ... د بوسنیا او هرزیگوینا فتحه:
۲۱	بوسنیا او هرزیگوینا ته په پتخلسنه پېرې کې اسلام داخل شو :
۲۱	په بوسنیا او هرزیگوینا کې نازکه سوله:
۲۱	په بوسنیا او هرزیگوینا کې اسلامي بیداری:
۲۹	-په بوسنیا او هرزیگوینا کې د اخوان المسلمین اوسني فعالیتونه AKOS- ؟ :
۳۳	اسلام کله بوسنیا او هرزیگوینا ته داخل شو؟
۳۴	په بوسنیا او هرزیگوینا کې د اسلام او مسلمانانو معاصر تاریخ:
۳۶	-د اروپایي یهودانو او اروپایي مسلمانانو.....
۳۷	د بوسنیا او هرزیگوین مسلمانانو اوسنی حالت جوړول :
۴۰	-د اسلامي ډلې د رول بیا فعالول :
۴۳	-د نږدې راتلونکي ننگونې : .....
۴۵	په بوسنیا او هرزه گووینا کې د ۲۰۰۰ میلای کال مهمې پېښې (د مسلمانانو دردونه او امیدونه) :.....
۴۸	-د مقاومت فیلسوف... ..
۵۸	پایله
۵۹	د منابعو فهرست

دبوسنیا او هرزوگوینا هیواد

سریزه

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على حبيبنا وشفيعنا و مولانا محمد وعلى آله وصحبه ومن تبعهم
باحسان الى يوم الدين !

اما بعد : دبوسنیا او هرزوگوینا د مسلمانانو په اړه مې په (۲۰۰۱ میلادی کال د اگست میاشتې یویشتمه نیټه پرلپسې گڼه ۱۴۹۴ ، پنځم کال ۲۳۷ گڼه ، سه شنبه ۱۴۲۲ هـ ق جمادی الثانی میاشت او د ۱۳۸۰ هـ ش کال زمري میاشتې ۳۰ مه) کې مې یومضمون د هجرت په دیار کې ، کله چې د پاکستان د پېښور په جلوزو کمپ کې اوسیدم په سهار اخبار کې د مظلومو مسلمانانو په هکله یوه مقاله مې دعربي څخه د : دمسلمانانو دردونه او امیدونه ، تر عنوان لاندې وژباړله چې په هغه کې دبوسنیا او هرزوگوینا کې د ۲۰۰۰ میلادی مهمې پېښې وې او دادي ۲۴ کاله وروسته پدې وتوانیدلم چې نور معلومات ورته اضافه او د کتاب په شکل یې ترتیب ترڅو گرانو لوستونکو ته یې وړاندې کړم .

داچې د بوسنیا او هرزوگوینا هیواد زموږ د کړیدلي هیواد او په اوس وخت د فلسطین په ځانگړي ډول د غزې د وړو او دریدلي هیواد په څیر یې د کفارو له لوري ډیر تکلیفونه او ستونزې گاللې دي ، په پنځلسمه میلادي پېړۍ کې د عثماني اسلامي امپراطورۍ کې خیل فوجونه د اسلام د مبارک دین د رڼاگانو سره یو ځای دغه هیواد ته راغلل د رمضان په میاشت کې سلطان مراد عثمانې د ۶۰ زره عسکرو سره چې په مقابل کې یې ۲ لکه عسکروه په ډیره میړانه وجنگیده چې په پای کې دیو صرې عسکر په گوزار سره په شهادت ورسید .

بیا دپخوانۍ کمونستي یوگوسولویا څخه دآزادی په هیله ددې هیواد لومړني مسلمان جمهور رئیس علی عزت بیگو فتش په پنځه کاله زندان محکوم شو .

بیا په ۱۹۹۲ میلادي کال کې کله چې د صربیانو او ټولې کفري نړۍ یرغل په مظلومو بوسنیایانو پیل شو په لکونو مسلمانان په شهادت ورسیدل - دنسل وژنې جگړې په جریان کې ، لسگونه زره بوسنیایان ووژل شول ، سلگونه زره له خپلو ځمکو څخه بې ځایه شول ، او په لسگونو زره میرمنو جنسي تیری وشول . یوازې د سربینیکا په قتل عام کې ، ۸،۰۰۰ بوسنیایان د بوسنیا صربانو لخوا ووژل شول او په ډله ایزو قبرونو کې بنځ شول..

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

په بوسنیا کې د نسل وژنې د بندولو لپاره نړیوال اقدام د جگړې له پیل څخه نږدې څلور کاله وروسته پیل شو. په دې ټوله موده کې، بوسنیایان محاصره شوي وو او د ځان د دفاع لپاره له وسلو څخه محروم وو ځکه چې نړیوال بنديز چې د درنو وسلو لرونکي صربانو په گټه و. بیا هم، ساریوو وکولی شول چې د عصري تاریخ ترتولو اوږده محاصره برداشت کړي.

نو ما هم دغه څو ټکي ددی هیواد په هکله راټول کړي ترڅو زموږ گران لوستونکي یې په اړه معلومات حاصل کړي او هغه دادي: دبوسنیا او هرزیگوینا عمومي معلومات، داهیواد بوشایسته او دلیدلو وړ منظرې لري، معاصر تاریخ یې، د روژې په میاشت کې فتح شو او په پتخلسمه پېړۍ کې اسلام وداخل شو، بیانازکه سوله رامنځ ته شوه، وروسته اسلامي بیداری او د اخوان المسلمین اوسني فعالیتونه په بوسنیا او هرزیگوینا کې داسلام او مسلمانانو معاصر تاریخ. د اروپایي یهودانو او اروپایي مسلمانانو ترمنځ واټن، د مسلمانانو اوسنی حالت جوړول، د اسلامي ډلې د رول او فعالیت د نږدې راتلونکي ننگونې: په بوسنیا او هرزه گوینا کې د ۲۰۰۰ میلادی کال مهمې پیښې (د مسلمانانو دردونه او امیدونه)، د مقاومت فیلسوف... د عزت بیگوویچ لور د خپل پلار او د هغه د وروستي پیغام په اړه خبرې کوي.

دا هغه څه دي چې گرانو لوستونکو ته یې د مختلفو منابعو څخه راټول او بیا یې په پښتو ژبه ژباړلي دي ترڅو گران وطنوال یې په لوستلو سره خپلې تندې ماتې او ماته الله جل جلاله اجرا و ثواب راکړي.

په درنښت

محمد بشیر مدني

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

دبوسنیا او هرزیگوینا عمومي معلومات :

- د هیواد کوډ BA د ډایل کولو کوډ ۳۸۷ ، پلازمینه سرايوو.ده .

رسمي نوم: د بوسنیا او هرزگوینا جمهوریت

لنډ نوم: بوسنیا او هرزگوینا

پلازمېنه: سرايوو.

ژبه: بوسنیایي (رسمي)، کرویشیا (رسمي)، صربي (رسمي).

-د دې هیواد رسمي ژبې دي: بوسنیایي، کروشیایي او صربي.دي ، که څه هم مسلمانان په بوسنیا او هرزگوینا کې اکثریت دي، خو د هیواد په اساسي قانون کې دا نه دي ویل شوي چې اسلام یې رسمي دین دی. پداسې حال کې چې د پیو مرکز بنیې چې په بوسنیا او هرزگوینا کې د مسلمانانو سلنه د ټول نفوس ۴۶,۵٪ ده، عیسویان ۵۱,۵٪، ورپسې غیر مذهبي او ملحدین ۲,۴٪، او بیا نور مذهبونه دي، ډیری سرچینې بنیې چې د مسلمانانو سلنه د ذکر شوي سلنې څخه ډیره ده، په لاندې ډول: ۵۰,۷٪ (د جګړې وروسته لومړی دولتي احصایې، ۲۰۱۳)، بیا ۵۱٪ ته لوړه شوه، د عیسویانو لپاره د ۴۶٪ په پرتله (د بوسنیا او هرزگوینا احصایې اداره، ۲۰۱۶)، او ۶۱٪ ته رسېږي (په غیر رسمي احصایو کې).^۱

سیاسي نظام: فدرالي جمهوریت.

د خپلواکۍ نیټه/ملي ورځ: د مارچ لومړی، ۱۹۹۲ (د پخوانۍ یوګوسلاویا څخه د جلا کیدو اعلان)

اسعار: بوسنیایي مارک .

-جغرافیه:

موقعیت: په سویلي اروپا کې موقعیت لري، شمال ته یې کروشیا، ختیځ ته یې سربیا، جنوب ته یې مونتینیګرو او لویدیځ ته یې کروشیا او اډریاتیک سمندر موقعیت لري.

^۱-نبذة البيانات .

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

-بوسنیا او هرزیگوینا د سویلي او سویل ختیځې اروپا یو هیواد دی چې د بالکان په مینځ کې موقعیت لري، او د هغو هیوادونو په مینځ کې دی چې پخوانی یوگوسلاویا یې جوړه کړې وه. -پلازمېنه او لوی ښار یې سرائیوو ده، او موسټار د دې هیواد دوهم لوی ښار دی. بوسنیا او هرزگوینا په دوو ادارو ویشل شوی دی: د سرپسکا جمهوریت او د بوسنیا او هرزگوینا فدراسیون. د بوسنیا او هرزگوینا فدراسیون د هیواد د ټولې سیمې ۵۱٪ برخه پوښي، پداسې حال کې چې د سرپسکا جمهوریت د هغې سیمې ۴۹٪ برخه پوښي.

مساحت: ۵۱،۱۹۷ مربع کیلومتره.

-د نیوال بانک د ۲۰۱۶ کال د احصایو له مخې، بوسنیا او هرزیگوینا ۵۱،۲۱۰ مربع کیلومتره مساحت لري.^۲

-بوسنیا او هرزگوینا د ځمکې مساحت ۵۱،۱۲۹ کیلومتره مربع دی. دا په حقیقت کې په وچه کې راگیر هیواد دی چې د اډریټیک سمندر په غاړه یو تنګ ساحل لري، چې شاوخوا ۲۰ کیلومتره اوږد دی. د دې هیواد د ځمکې تر ټولو مهمې ځانګړتیاوې درې او غرونه دي چې لوړوالی یې ۲،۳۸۶ مترو ته رسېږي، او دا په عمده توګه غرنی دی. دا د خپل طبیعي چاپیریال، ځنګلونو او متنوع کلتوري میراث له امله مشهور دی. په بوسنیا او هرزگوینا کې درې اصلي توکمیزې ډلې ژوند کوي: بوسنیایان (تر ټولو لویه ډله)، صربان او کروشیایان. برسېره پردې، نور قومي اقلیتونه هم شتون لري: ترکان، پولنډیان، اوکراینیان، رومانیان او یهودیان.

-د نیوال بانک د ۲۰۱۵ کال د احصایو له مخې د بوسنیا او هرزیگوینا نفوس ۳،۸۱۰،۴۱۶ دی.^۳

-د دې هیواد موقعیت د عثماني لښکرو د اسلامي فتوحاتو په پلي کولو کې مهم رول ولوباوه، کوم چې د یوې اډې په توګه له هغې څخه تیریدل، بلغراد او حتی د ویانا دیوالونو ته ورسیدل.^۴

طبیعي سرچینې: د ډبرو سکاره، معدنونه، خټه، گچ، مالګه، شګه او لرګي.

اقلیم: اوړی کې گرم، ژمی کې سوړ.

^۲- نبذة البيانات لملفات الدعوية لمؤسسات الإسلامیة المواقع.

^۳- همدغه منبع.

^۴- بوابة البوسنة.

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

نفوس: - شمېر: ۳,۸۷۱,۶۴۳ کسان (د ۲۰۱۴ کال د جولای شمېرنه).

- د ودې کچه: منفي ۰,۱۱٪ (د ۲۰۱۴ کال اټکل)

- قومي وېش: ۴۸٪ بوسنیایي، ۳۷,۱٪ سربي، ۱۴,۳٪ کروات، ۰,۶٪ نور.

- مسلمانان د بوسنیا د نفوس یوه لویه سلنه جوړوي، د غیر رسمي احصایو له مخې د ټول نفوس نږدې

۶۱٪، پداسې حال کې چې پاتې نفوس عیسوي سربان او کروشیایان دي.^۵

- مذهب: ۴۰٪ مسلمانان، ۳۱٪ ارتودوکس عیسوي، ۱۵٪ کاتولیک عیسوي، ۱۴٪ نور.

- اقتصاد:

- ناخالص کورني تولید: ۱۸,۸۷ ملیارد ډالر.

- د سړي سر کلنی عاید: \$۸,۳۰.

- د ودې کچه: ۰,۸٪

- د بې کاري کچه: ۴۴,۳٪

- د انفلاسیون کچه: ۰,۲٪

- بهرنی پور: ۱۱,۱۴ ملیارد ډالر.

- اصلي محصولات: فولاد، د ډبرو سکاره، د اوسپنې کان، سیسه، جست، منگنیز، باکسایټ، المونیم، د

موټرو اسمبلی، توکر، غنم، جوار، میوی.

د ۲۰۱۳ کال لپاره اقتصادي معلومات.^۶

- نونن ورځ، دا هیواد د بشري پراختیا په برخه کې لوړ مقام لري، چې اقتصاد یې صنعتي او کرنیز

سکتورونه لري، ورپسې ګرځندوی او خدمات راځي. دا هیواد د ټولنیز امنیت او روغتیا پاملرنې جامع

سیستم وړاندې کوي، او همدارنګه وړیا لومړنی او ثانوي زده کړې هم وړاندې کوي. د سرايوو پوهنتون

^۵-بوابة البوسنة .

^۶- الجزیره چینل . ۲۰۱۴/۲/۱۸.

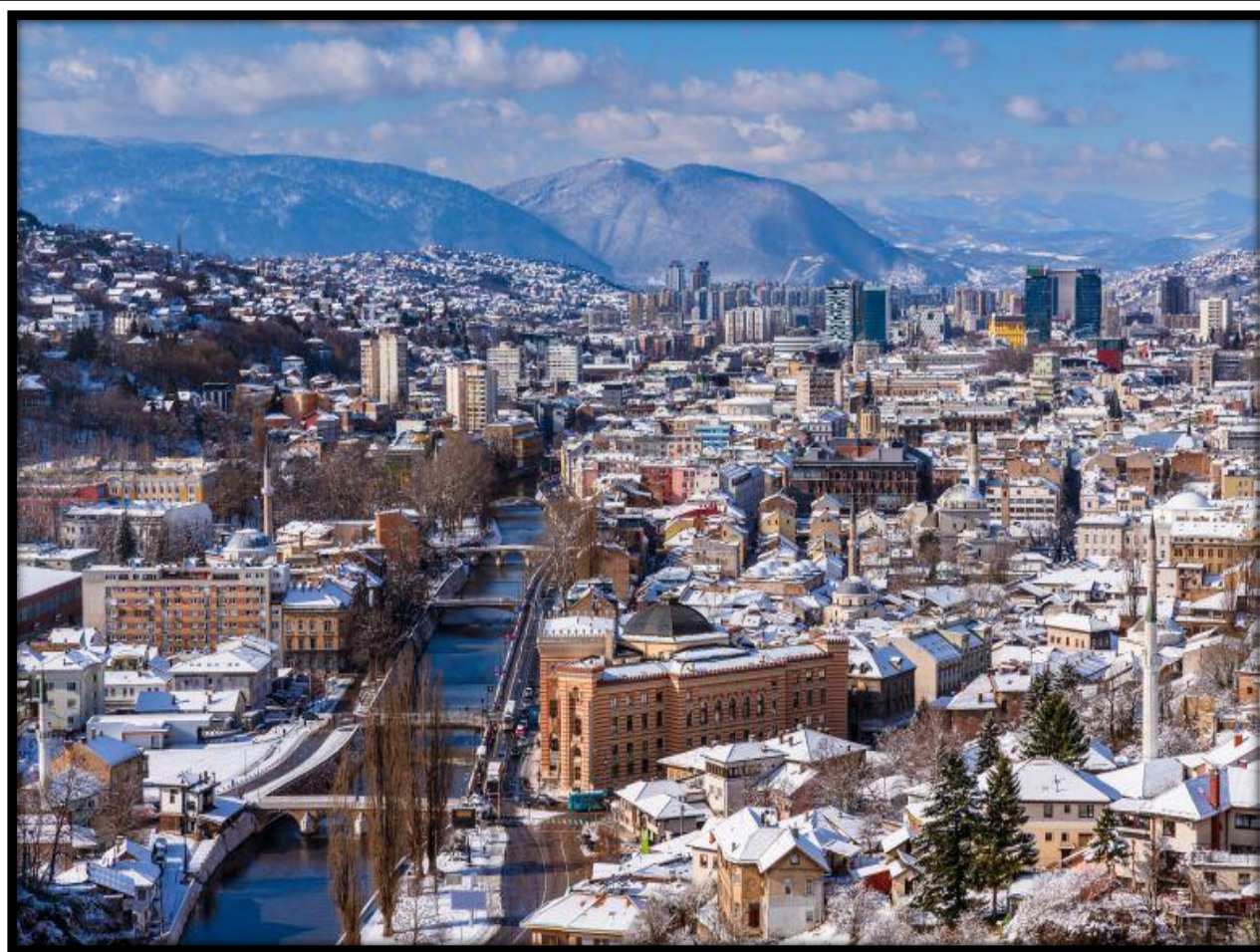
دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

په ۱۹۴۰ لسیزه کې تاسیس شو. نن ورځ، بوسنیا او هرزیګوینا شاوخوا ۹۰ کالچونه او ۲۲ خصوصي پوهنتونونه لري. ډیر پوهنتونونه په جګړه کې ویجاړ شول او وروسته بیا جوړ شول.

د بوسنیا او هرزیګوینا بنایسته او دلیدلو ور منظرې :

بوسنیا او هرزیګوینا حیرانونکې طبیعت لري او د عربي کورنیو لپاره مناسب ځای دی. د بوسنیا او هرزیګوینا پلازمېنه ساریوو په ژمي کې په تازه واورې پوښل شوې لیدله کېږي، بوسنیا یوازې د سیاحت ځای نه دی، بلکې یو اسلامي تمدن او تاریخ دی .

. ۲۰۲۵/۳/۱

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

-کله چې بوسنیا او هرزیگوینا ته ستاسو الوتنه درسره وي، تاسو به داسې احساس وکړئ لکه څنگه چې تاسو یوې نوې نړۍ ته ننوتلي یاست، چیرې چې زړه رابښکونکې طبیعت د لرغوني تاریخ سره یوځای کيږي، او تاسو به ځان د اروپا په زړه کې د ختیځ اسلامي فضا په مینځ کې ومومئ چې تاسو ته به د آرامۍ احساس درکيږي. بوسنیا یوازې د سیاحت ځای نه دی، بلکې د اسلامي تمدن او تاریخ هیواد دی. دا تاسو ته هر هغه څه وړاندې کوي چې تاسو یې په اروپا کې خوب وینئ، له ښکلي طبیعت څخه تر پاکو ښارونو پورې، مگر پرته له ډیر لگښتونو، دا د عربي کورنیو لپاره (ځکه هغوی داسې مصارف پوره کولی شي) یو مناسب ځای دی ..

-کله چې تاسو بوسنیا ته سفر کوئ، تاسو به ځانونه د داسې حیرانونکي طبیعي ښکلا سره ومومئ، لکه شنه غرونه او پاک سیندونه چې په خپلو اوبو کې د لمر وړانګې منعکس کوي. په ښارونو کې د سیاحت متنوع تجربه ومومئ، د سراجیوو د زرو کوڅو عثمانی میراث د بهاک او موستار طبیعي ښکلا وې سره یوځای کړئ.

-سره له دې چې یو بشپړ اروپایي هیواد دی، هلته د ژوند او گرځندوی لگښتونه د مشهورو اروپایي ښارونو لکه پاریس یا وینا په پرتله خورا ټیټ دي، تاسو ته فرصت درکوي چې د خپلې بودیچې له فشار پرته د اروپا له هر هغه څه څخه خوند واخلي چې وړاندیز یې کوي.

-دوه ټاپې سره یوځای کړئ :

-بوسنیا د عربي کورنیو د سیاحت لپاره یو مشهور ځای دی، د اروپایي کلتور او اسلامي میراث د ترکیب له امله. دا هیواد د حلال رستورانټونو او جوماتونو کور دی چې د مسلمانو سیلانیانو اړتیاوې پوره کوي، ستاسو استوګنه آرامه او اسانه کوي. برسېره پردې، د بوسنیا خلک د خپلې میلمه پالنې او اسلامي دودونو ته د درناوي د سمبول په توګه پیژندل کيږي، چې د هر عربي لیدونکي لپاره یو آرام او دوستانه چاپیریال رامینځته کوي.

-د لرغوني معمارۍ په شالید کې، د سیبیلج فواره د بوسنیا په پلازمینه - سراجیوو کې د اسلامي هنر او دود جوهر څرګندوي.

-د سويټي سټیفن لرګین فواره د بوسنیا په پلازمینه کې د اسلامي معمارۍ یوه مهمه ځانګړتیا ده (ګیټي).

-عربان املاک اخلي :

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

-بوسنیا نه یوازې د سیاحت ځای دی، بلکې د هغو عربانو لپاره هم یو مقناطیس گرځیدلی چې غواړي دخپلو پیسو پانگونه وکړي. په هیواد کې د املاکو بېې د نورو اروپایي هیوادونو په پرتله د پام وړ تېټې دي. په ساریوو یا موستار ښارونو کې یو کور یا اپارتمان د ۵۰،۰۰۰ یورو څخه پیل کیدونکو قیمتونو سره اخیستل کیدی شي. دا د هغو کسانو لپاره یو ښه فرصت دی چې په منظم ډول بوسنیا ته سفر کوي او غواړي د هوټلونو یا کرایه شوي اپارتمانونو لگښتونو پرته د پاتې کیدو لپاره ځای ولري.

-د بوسنیا او هرزیګوینا په ساریوو ښار کې د موټر چلولو په حال کې .

-د استوګنې مختلف انتخابونه :

-بوسنیا د هرچا د اړتیاوو سره سم د استوګنې مختلف انتخابونه وړاندې کوي، له لوکس هوټلونو څخه تر آرامه سیاحتي اپارتمانونو پورې چې د لویو کورنیو لپاره مناسب دي. د هرې شپې د \$۵۰ څخه پیل کیدونکو نرخونو سره، تاسو کولی شئ آرامه استوګنځی ومومئ چې ستاسو د بودیچې سره سم وي. که تاسو د کورنۍ لپاره د پاتې کیدو ځای په لټه کې یاست، نو پراخه اپارتمانونه شتون لري چې د هرې شپې بیه یې له \$۸۰ څخه پیل کیږي، چې دا د نورو اروپایي ښارونو هوټلونو په پرتله یو غوره انتخاب دی.

-د ترانسپورت اسانتیا:

په بوسنیا کې د ټکسي کرایه په هر کیلومتر کې له ۱٫۵ یورو څخه پیل کیږي، او عامه ترانسپورت لکه بسونه او ټرامونه ارزانه دي، د ښارونو دننه د ټکټ بیه له ۱ یورو څخه زیاته نه ده. که تاسو نوره ازادي غواړئ، تاسو کولی شئ د کورنۍ موټر کرایه کړئ چې د ۷ کسانو لپاره ځای ولري د ورځې د ۵۰ څخه تر ۱۰۰ یورو پورې، تاسو ته د بوسنیا د مختلفو ښارونو او د هغې د ښکلي طبیعي منظرو ترمنځ د سفر کولو لپاره آرامۍ او آزادي درکوي.

-د لیدلو لپاره غوره وختونه :

د دوې په موسم کې سیاحت: سړ کال په دوې کې، هیواد د سابسک او آرامۍ څخه ډک دنیایي جنت ته بدلېږي. معتدله هوا دا د ښاري سفرونو او بهرنیو فعالیتونو لکه د سیند رافټینګ، اس سواری، او غرونو ته د تګ لپاره یو ښه ځای انتخابوي . طبیعي سیمې لکه د سټریاچکي بوک آبشارونه او د جاجسی جهیل په دوې کې نور هم ښکلي کیږي، کله چې لیدونکي کولی شي د غرونو په لارو کې د لامبو وهلو او

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

پیدل سفر څخه خوند واخلي. برسېره پردې، د سارایوو او موستار په څېر ښارونه د کلتوري فعالیتونو څخه خوند اخیستلو او په ښکلي، لمړینه هوا کې د تاریخي اثارو لیدلو لپاره ځایونه دي.

-تربویچ ترتولو نږدې غردی چې د کیبل موتر له لارې د ستاري گراد (زاره ښار) له زره څخه، د بستریک له گاوند څخه رسیدلی شي. د "سارایوو سږو" په نوم پیژندل کېږي.

-دلته گرم ځایونه شتون لري چې لیدونکو ته یوه جادوي تجربه ورکوي چې د ژمي سپورت او رومانټیکه فضا سره یوځای کوي (کبتي).

-د ژمي سیاحت: د دې فصل په رارسیدو سره، بوسنیا د ژمنیو سپورتونو مینه والو لپاره یو ځای ګرځي. جاهورینا او ماونت بگیلیشنيکا د سګي مینه والو لپاره د خورا مشهورو ځایونو څخه دي، چې غوره سګي منډې او په استثنایي ډول سره ښه هوا وړاندې کوي. سربیره پردې، لیدونکي کولی شي په واورو پوښل شویو غرنیو سیمو کې د ګرځېدو څخه خوند واخلي، او د هغو ښارونو له لارې وګرځي چې د ژمي فعالیتونو لکه د کرسمس بازارونو کې د پیرودلو په ډکو گرمو ځایونو بدلېږي. په ژمي کې، بوسنیا لیدونکو ته یوه داسې تجربه وړاندې کوي چې د ژمي سپورت او رومانس په یوه آرامه فضا کې سره یوځای کوي.

-په لنډه توګه، که تاسو د دوې له زره رابښکونکو فعالیتونو او حیرانوونکي طبیعت څخه خوند اخیستل غوره ګڼئ، یا د ژمي رخصتۍ د واورې سپورتونو او زره رابښکونکو منظرو څخه خوند اخیستلو کې تیر کړئ، بوسنیا تاسو ته استثنایي تجربې وړاندې کوي چې په ورته قیمت کې یې بل چیرې موندل ګران دي.

-تر ټولو مهم ښارونه او د سیاحت فعالیتونه:

-سارایوو: د بوسنیا او هرزیګوینا زره او د بوسنیا او هرزیګوینا پلازمینه، یو ښار چې اروپا یې او عثماني اسلامي کلتورونو سره یوځای کوي. دلته ځینې فعالیتونه یا ځایونه دي چې تاسو یې پدې تاریخي ښار کې خوند اخیستلی شئ:

زور ښار (Bašćaršija): د زور ښار په زره پورې کوڅو کې وګرځئ، چیرې چې تاسو کولی شئ د ودانیو په شاوخوا کې دودیزو بازارونو ته لاړ شئ.

زور عثماني جومات وګورئ او د غازي حسین جومات ته لاړ شئ، کوم چې د ښاریو له پخوانیو جوماتونو څخه دی.

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

-د لاتینی پل: دا یو تاریخي پل دی چې د بوسنیا په تاریخ کې د ډیرو لویو پېښو شاهد دی او د تاریخي شخړو سمبول ګرځیدلی دی. تاسو به د دې پل په اړه ډېرې حیرانوونکې کیسې ومومئ.

سارایوو، بوسنیا او هرزیګوینا. د ۲۰۱۴ کال د فبروري په لومړۍ نیټه په سراجیوو کې د لاتینی پل، په ۱۹۱۴ کال کې د ارچدوک فرانز فرډینانډ او د هغه د میرمنې صوفیا د وژنې ځای. عکس د ویتوریانو راستلي لخوا.

-د لاتینی پل د ډیرو لویو پېښو شاهد دی او د تاریخي شخړو سمبول ګرځیدلی دی (ګیټي)

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

د تربیبویک غره څوکه: د تربیبویک غره سرته د کیبل موټر سفر وکړئ، چیرې چې تاسو به د ښار او شاوخوا غرونو له حیرانونکي لید څخه خوند واخلي.

تربیبویچ (سربي سیریلیک: **Требевих**) د بوسنیا او هرزیگوینا په مرکزي برخه کې یو غردی چې د ساریوو او ختیځ ساریوو ښار په سیمو کې موقعیت لري، د جاهورینا غره سره پوله لري.

د ماونټ تربیبویچ څخه د بوسنیا د پلازمینې یوه منظره (شټرستاک) وگورئ .

د سیپینیکا موزیم: دا موزیم د هغو جگړو تاریخ بیانوي چې بوسنیا کې تیرې شوې دي ، په ځانگړې توگه د ۱۹۹۰ لسیزې جگړه، او د هغو ننگونو د پوهیدو فرصت برابروي چې ښارورسره مخ و.

موستار: د زاړه پل او فیروزي سیند ښار. دا زوړ رابښکونکی ښار د نیریتوا سیند پر غاړه پروت دی او د خپل زوړ پل لپاره مشهور دی. لیدونکي کولی شي پدې ښار کې له تاریخ څخه تر طبیعي سفرونو پورې له مختلفو فعالیتونو څخه خوند واخلي.

-د موستار زوړ پل (ستاري پوست): د موستار هیڅ لیدنه د هغه مشهور پل څخه پرته بشپړه کیدی نشي چې په ۱۵۶۶ کې د عثماني امپراتورۍ د واکمنۍ پرمهال جوړ شوی و. دا پل له ډبرو جوړ شوی او ۲۹ متره اوږد او ۴ متره پلن دی.

-دا پل د نیریتوا سیند په اوږدو کې پروت دی، چې د موستار ښار له لارې تیرېږي، د عثماني معمارۍ یوه غوره بیلگه ده او یو عالي قوس لرونکی ډیزاین لري. دا د ښار د دوو سیمو ترمنځ د اړیکې په توگه کار کاوه او د سیمې د متنوع کلتورونو ترمنځ د متقابل عمل د اوږد تاریخ استازیتوب کوي. په ۱۹۹۳ کال کې، دا د بوسنیا د جگړې پرمهال وځپل شو، خو له جگړې وروسته په دقت سره بیاورغول شو او په ۲۰۰۴ کال کې بیا پرانستل شو. نن ورځ، د موستار زوړ پل د یونیسکو نړیوال میراث دی.

-د موستار تاریخي پل چې د بوسنیا او هرزیگوینا په موستار کې د ستوري موستار یا زوړ پل په نوم هم پیژندل کېږي. په بوسنیا او هرزیگوینا کې د لمر لوېدو پرمهال د موستار کورونو او منارونو اسماني کرښه ښکاروي .

-د موستار زوړ پل په ښار کې یو مهم ځای او د عثماني معمارۍ میراث دی (شټرستاک).

د زاړه ښار شاوخوا وگرځئ: د موستار کوچني بازارونه او د لاسي صنایعو دوکانونه وپلټئ چې محلي محصولات لکه لوبني او دودیزو غالو پلورل ..

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

-د نیریتوا سیند: تاسو کولی شئ په بنکلي نیریتوا سیند کې د رافتینگ هڅه وکړئ، یا د هغې د حیرانوونکو منظرو څخه د خوند اخیستلو لپاره د کښتۍ سفر وکړئ.

-د بوسنیا او هرزیگووینا د نیریتوا سیند په اوږدو کې د منځنیو پیړیو د موستار بنار د زاړه پل هوایی منظره. د یونیسکو نړیوال میراث ځای. د ورېځې په ورځ د لرغوني ډبري قوس جوړښت چې د منارونو لخوا محاصره شوی.

-د نیریتوا سیند د موستار له لازې تیریري او د رافتینگ او کښتۍ چلولو مینه والو لپاره یو مشهور ځای دی (شترستاګ).

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد مهم آبشارونه (عکس).

دبوسنیا او هرزوگونا هیواد

-د عثمانی امپراتوری ځایونو څخه لیدنه وکړئ: لکه د علي بابا زیارت او د حسین بې جومات، چې د بنار د عثمانی امپراتوری روح منعکس کوي.

هیاچ: د بوسنیا په شمال لویدیځ کې موقعیت لرونکی بنار، دا د هیواد یو له خورا مشهورو طبیعي ځایونو څخه دی او د سابسک مینه والو لپاره یو جنت دی. د دې تر ټولو مهم سیاحتي جاذبې څخه لاندې دي:

-د سټریاچکي بوک آبشارونه: د دې آبشارونو اوبه د شاندارو ډبرو ترمنځ په بنکلي ډول څاڅي، او لیدونکي کولی شي د سیمې شاوخوا گرځېدو سفر وکړي ترڅو له حیرانوونکو منظرو څخه خوند واخلي.

-په بوسنیا او هرزیگوینا کې د اونا سیند پر غاړه د سټریاچکي بوک آبشار.

د بوسنیا په شمال لویدیځ کې د سټریاچکي بوک آبشارونو یوه منظره (شټرستاک).

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

د اونا سند: د اوبو د سپورتونو مینه والو لپاره، دا د رافتینگ لپاره یو مناسب ځای دی، د کرسټال روښانه اوبو او د کوچنیو کښتیو د چلولو لپاره مناسبې سیمې لري.

د اونا ملي پارک: د هغو کسانو لپاره یو ښه ځای دی چې د غرونو د ګرځېدو او بهر سفرونو په لټه کې دي، تاسو کولی شئ د ګڼو ځنګلونو او جهیلونو سپړنه وکړئ چې طبیعت ته جادویی لمس ورکوي.

-په مارتین بروډ کې د اوبو مل - د اونا ملي پارک، بهاک، بوسنیا او هرزیګوینا، اروپا د اونا ملي پارک د ګڼو ځنګلونو، جهیلونو او غرونو لارو ساحې لري (شترستاګ).

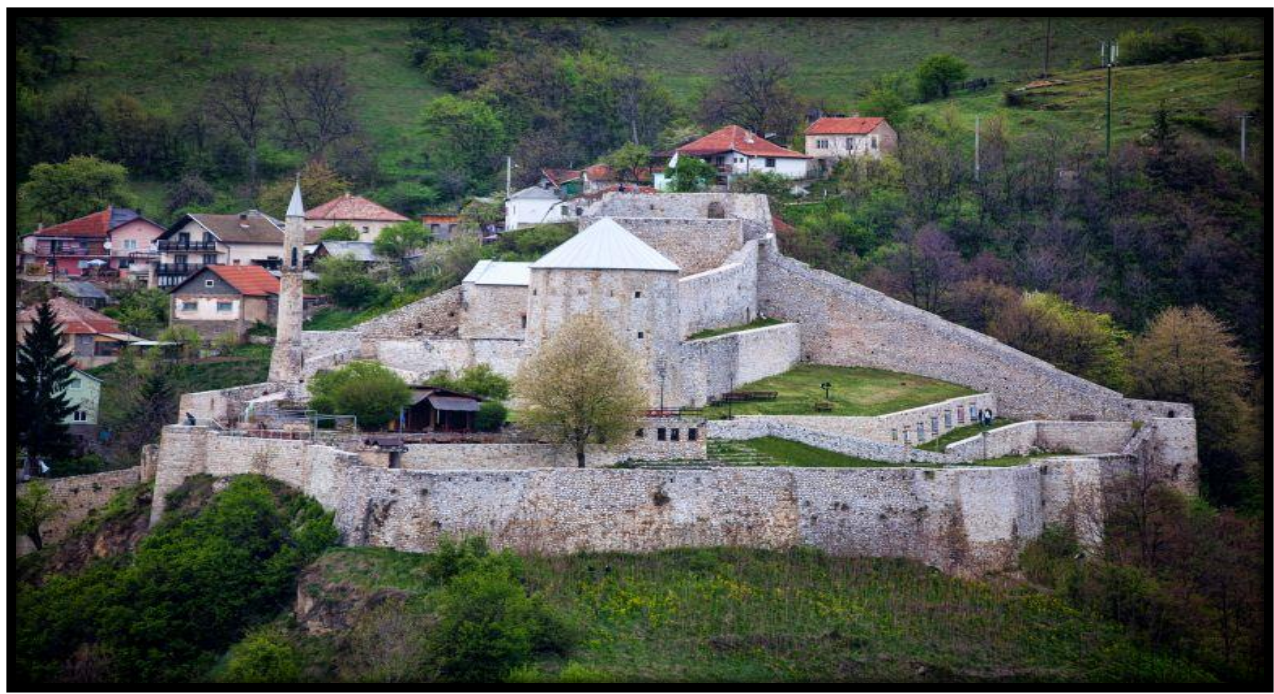
ټراونیک: یو ښار چې په عثماني کلاګانو پیژندل شوی، دا د هغو کسانو لپاره ځانګړې تجربې وړاندې کوي چې د میراث او لرغوني تاریخ سره علاقه لري. د لیدلو وړ ځینې خورا مشهورې سیمې عبارت دي له:

د ټراونیک کلا: د بوسنیا یو له پخوانیو کلاګانو څخه، دا د ښار د عثماني دورې کیسه بیانوي. لیدونکي کولی شي د کلا شاوخوا ګرځېدو او د ښار او شاوخوا سیمو د ښکلي منظرو څخه خوند واخلي.

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد کې د تراونیک کلا ښکلی منظر.

-د بوسنیا او هرزیگووینا په ښار کې د تراونیک ښکلی منظره. د تراونیک کلا پورته لید د تراونیک کلا د

ښار په یوه غونډۍ کې موقعیت لري او د منځنۍ دورې پورې اړه لري (شترستاګ).

-د تراونیک موزیم: تاسو ته فرصت درکوي چې د هنري اثارو او هنر له لارې د ښار د عثماني تاریخ په اړه زده کړه وکړئ.

جوماتونه: د ابراهیم پاشا جومات څخه لیدنه وکړئ، چې په تراونیک کې یو له خورا ښکلو عثماني جوماتونو څخه دی،

جاجچه: د آبشارونو او زره رابنکونکو جهیلونو ښار، د آبشارونو ښکلا او زره رابنکونکي طبیعي منظرې سره یوځای کوي. د ښار تر ټولو مشهور ځایونه عبارت دي له:

د جاج آبشار: دا آبشار په یوه زره رابنکونکي جهیل کې بهېږي، چې دا د عکس اخیستلو او طبیعت څخه د خوند اخیستلو لپاره مناسب دي.

-د الجزیرې مستند چینل تاسو ته د یوه روښانه سهار او خوشحاله ورځې هیله کوي.

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

-په شالید کې د پلیوا سیند ښکلي آبشارونه او د اسماء سلطانيه جومات.

-د پلیوا سیند آبشارونه د جاجیس ښار څخه تیرېږي. دا د ښار په مرکز کې یوازینی آبشار دی او د نړۍ له ۱۲ ښکلو آبشارونو څخه یو گڼل کېږي.

د جاج جهیل: یو له هغو ښکلي ځایونو څخه چې دلیدلو دی ،

هلته آرام وکړئ، چیرې چې تاسو کولی شئ د اوبو فعالیتونه لکه کښتۍ چلول یا په نیلي اوبو کې لامبو وهل تمرین کړئ.

زور ښار: د زور ښار په کوڅو کې د گرځېدو څخه خوند واخلي او د تاریخي ودانیو لکه جاج کلا، چې د ښار څخه لیدنه کوي، وپلټئ.

پیدل سفر او د غرونو لارې: ښار د غرونو په شاوخوا کې دی، نو تاسو کولی شئ د طبیعت ښکلا څخه خوند اخیستلو لپاره پیدل سفر یا د غرونو بایسکل چلولو ته لار شئ.^۷

د بوسنیا او هرزیگووینا معاصر تاریخ :

-په تاریخي توگه، مرکزي صربیا په ۱۳۸۹ میلادي کال کې د کوسوو په جگړه کې د صربانو له ماتې وروسته د عثماني امپراتورۍ تر کنترول لاندې راغله. په راتلونکې پېړۍ کې، عثمانیانو د صربیا په ټولو ولایتونو خپل کنترول بشپړ کړ، نو د بالکان ډیره برخه د مسلمانانو تر کنترول لاندې راغله. اسلام د څو پېړیو په اوږدو کې په دې سیمو کې په پراخه کچه خپور او پراخ شو. صربیانو څو ځله هڅه وکړه چې د دوی په وړاندې مقاومت وکړي، خو ناکام شول. د دوی هڅې د نولسمې پېړۍ تر پیل پورې دوام درلود. د عثماني کمزورۍ په ورځو کې د بالکان د خلکو پاڅون - د اروپا په ملاتړ - د صربیا او مونتینیګرو د دولتونو د جوړولو لامل شو. بیا د صرب ځمکې هغه مرکز شو چې شاوخوا یې عصري یوګوسلاویا کرسټال شوی وه.

^۷ - الجزیرې مستند چینل . ترتیب : معاذ حبیب

دبوسنیا او هرزوغوینا هیواد

-په ۱۹۰۸ کال کې بوسنیا د عیسوي اتریش-هنګري واکمنانو تر کنټرول لاندې راغله. د لومړۍ نړیوالې جګړې له پای ته رسېدو وروسته، بوسنیا او هرزوغوینا د صربانو، کرویشیانو او سلووینیایانو د سلطنت په نوم پیژندل شوی، او بیا یې نوم په ۱۹۲۹ کال کې یوګوسلاویا ته بدل شو.

-په دې سیمه کې د یولر پیښو وروسته، او د دوهمې نړیوالې جګړې له پای ته رسیدو وروسته، کمونستانو په ۱۹۴۵ کال کې په یوګوسلاویا کې واک ترلاسه کړ. معلومات ښيي چې شاوخوا ۷۵۰۰۰ بوسنیایي مسلمانان په دوهمې نړیوالې جګړې کې شهیدان شول. کمونستانو له ټولو هغو کسانو سره چې د دوی واکمني یې نه منله، خورا ظلم کاوه. اټکل کېږي چې د ۱۹۴۵ او ۱۹۴۶ کلونو ترمنځ شاوخوا ۲۵۰،۰۰۰ کسان په ډله ییزو اعدامونو، جبري مرګونو لاریونونو او کمپونو کې مړه شوي دي.

-د یوګوسلاویا په فدرالي اساسي قانون کې د عقیدې د آزادۍ ملاتړ کولو احکام شامل وو، خو حقیقت بل ډول و. اسلامي محکمې په ۱۹۴۶ کال کې وتړل شوې، او په ۱۹۵۰ کال کې هغه وروستي ښوونځي چې زده کوونکو به قرآن کریم زده کاوه وتړل شول. ټولې اسلامي ټولني منحل شوې، لکه ګیرت، نارودنا اوزدانچ، او پریبورډ ټولني. یوازې رسمي اسلامي مذهبي ټولنه او دوه اسلامي ښوونځي پاتې وو، چې تر سخت کنټرول لاندې وو. په عین حال کې، په سرانیوو کې د اسلامي مطبوعې تړل هم وشو، چې د محاصرې په وړاندې یو پټ مقاومت و، خلکو اسلامي کتابونه ویشل او ماشومانو په ځینو جوماتونو کې زده کړې ترلاسه کولې.

-نو، تر ۱۹۹۰ کال پورې، بوسنیا د یوګوسلاویا د سوسیالیستي فدرالي جمهوریت برخه وه، چې د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته د یوګوسلاویا کمونستانو لخوا تاسیس شو، او شپږ جمهوریتونه پکې شامل وو: سلووینیا، کروشیا، صربیا، بوسنیا او هرزوغوینا، مونټینیګرو او مقدونیه، سربیره پردې په صربیا کې دوه خپلواکې سیمې: کوسوو او ووجودینا. هم وې بیا دغو اوو هېوادونو د جلا کېدو په لور حرکت پیل کړ، او په حقیقت کې بوسنیا او هرزوغوینا د ۱۹۹۲ کال په مارچ کې د یوګوسلاویا څخه د جلا کېدو اعلان وکړ، وروسته له هغه چې د دې هیواد اکثریت مسلمانانو په یوه مشهوره ټولپوښتنه کې دا پریکړه تصویب کړه. او له دې ځایه یرغل پیل شو.

-د ۱۹۹۲ کال د اپریل په پنځمه، صربیانو پلازمینه محاصره کړه، د خپل پوځي برتري او د بوسنیایي مسلمانانو د کمزوري وسلو څخه یې ګټه پورته کړه. د لوړو سیمو کنټرول د صربانو د نیولو او ډزو عملیاتو ته لاره هواره کړه چې د لسګونو زرو مسلمانانو ژوند یې واخیست. د بوسنیا او هرزیګوینا د

دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

مسلمانانو پر وړاندې د ارتودوکس سربانو، کاتولیک کروشیایانو او نورو لخوا په ترسره شویو قتل عامونو کې له ۲۰۰۰۰ څخه ډیر مسلمانان شهیدان شول، او دوه ملیونه نور مسلمانان بې ځایه شول او پناه یې واخسته.

-د مسلمانانو د غميزو په منځ کې دا دي: د مسلمانو بنځو په وړاندې د جنسي تیري لښکره زره قضیې، او د مسلمانانو په وړاندې له ۲۶ څخه زیات قتل عامونه، چې تر ټولو مشهور یې د سربینیسکا قتل عام دی، چې په کې زرګونه مسلمانان، ځوانان او زارې، په ډله ییزو قبرونو کې ووژل شول، او د سراجیوو محاصره، بمباري او لوړه د دریو کلونو لپاره، دوام درلود .

-د بوسنیا د ډیرو کلیو او ښارونو سیستماتیک قومي او مذهبي تصفیه، په مسلمانو سیمو کې د صرب ملي وګړو میشت کول، د ۶۵۰ څخه زیاتو جوماتونو ویجاړول، او د ۱،۵ ملیونو څخه زیاتو کتابونو او لاسوندونو سوځول.

-د دې وژنو اصلي هدف په بوسنیا او هرزیګوینا کې د مسلمانانو او اسلامي شتون له منځه وړل او د دوی ځمکې د عیسویانو په ګټه ویشل وو. تر نن ورځې پورې، ډله ییز قبرونه وخت په وخت کشف کېږي. وروسته له هغه چې بوسنیا د ناټو تر بیرغ لاندې پرېښودل شوه، کوم چې د ډیټون تړون سره سم یې د هیواد د حکومت کولو پلان جوړ کړ، کوم چې د شکونو سره محاصره دی، دا تړون په ۱۹۹۵ کې لاسلیک شو، یعنې د څلورو وحشتناکو کلونو جګړې وروسته، کله چې مسلمانانو ځینې بریاوې ترلاسه کول پیل کړل، او د ستراتیژیکو اقتصادي کمپلیکسونو د آزادولو په درشل کې وو، مګر دوی د اکتوبر په ۱۲، ۱۹۹۵ کې د ساکیاموست د آزادولو وروسته ودرول، دلته د ناټو لخوا د هوایي بریدونو له ویرې. ، د تړونونو او خبرو اترو ترتیبات پیل شول، چې اعلان یې وکړ چې د دوی هدف د وینې تویولو بندول او د بوسنیا او هرزیګوینا یووالي ساتل دي.

-په تړون کې ټاکل شوې وه چې ارتودوکس بوسنیایي صربانو ته به د ځمکې ۴۹٪ ورکړله شي، چې ۴۲ ښارونه پکې شامل دي، چې ډیر یې په صنعتي سیمو او مرکزونو کې دي، پداسې حال کې چې مسلمانان او کروشیایان د بوسنیا د خاورې ۵۱٪ مالکیت لري.

-په پایله کې، د ځمکې ۴۹٪ ، ۳۱٪ ته لاره، او ۱۷٪ کاتولیک کروشیایانو ته لاره. مسلمانانو سره د هیواد د ځمکې یوازې ۳۴٪ پاتې ده، سره له دې چې دوی د نفوس له نیمایي څخه ډیر جوړوي. د جګړې له پای ته رسېدو سره سره، د بوسنیا او هرزیګوینا د مسلمانانو پر وړاندې یوه بله جګړه روانه ده. سربیان او

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

کروشیا یان - د اروپا په مرسته - د اسلامي هويت د کمزوري کولو لپاره نوي میتودونه کاروي، چې تر ټولو مهم يې کلتوري، اقتصادي او ايډيالوژيکي يرغل دی. له همدې امله، د اسلامي هويت ساتنه د بوسنیا او هرزگوینا د مسلمانانو په وړاندې یو له سترو ننګونو څخه ده، ځکه چې عیسویان هڅه کوي چې دا هويت غلا کړي او په غیر اسلامي کلتور کې يې شامل کړي.^۸

د روژې په میاشت کې د ملت فتوحات او بریاوې ... د بوسنیا او هرزگوینا فتحه:

-د نبوت له دورې راهیسې د اسلامي امت تاریخ له فتوحاتو ډک دی؛ د روژې په مبارکه میاشت کې د لسګونو فتحو، جګړو او یرغلونو سره، چې په کې لویې لاسته راوړنې ترلاسه شوې چې د تاریخ په یاد کې به پاتې شي. ډیر هغه یرغلونه او جګړې چې مسلمانانو پدې مبارکه میاشت کې رهبري کړې وې د بریا او بریالیتوب تاج وراغوستل شوې، ځکه چې روژه لرونکی مجاهد د ځان سره د مبارزې او د دښمنانو سره د مبارزې دوه فضیلتونه سره یوځای کوي. که هغه بریالی شي، هغه دوه بریاوې ترلاسه کوي؛

-لومړی د شخصي غوښتنو پر بنسټ ولاړ دی، او دوهم د خدای د دښمنانو پر بنسټ ولاړ دی. دا موسوعه په دې خپرونه کې، د روژې په میاشت کې ترسره شوي خورا مهمې فتحې او بریاوې ثبتوي.

-عثمانیانو د ۷۹۰ هجري قمري کال د روژې په میاشت کې د قوس اوهو د جګړې وروسته بوسنیا او هرزگوینا ته د فاتحینو په توګه ننوتل، چې د سلطان مراد اول په مشرۍ د عثماني پوځ، چې شمېرې شاوخوا شپيته زره و، او د صربیا پاچا لازارګر لاینانوویچ په مشرۍ د صربیا او بلغاریا پوځ، چې شمېرې سل زره و، ترمنځ جنګ وشو. چې د تاریخ د تر ټولو لویو جګړو څخه یوه هم د دوی ترمنځ وشوه.

-وروسته له هغه چې سلطان مراد لومړی د ایډرن ښار په فتح کولو کې بریالی شو، کوم چې د اروپا یو له لویو ښارونو څخه و، او دا یې د هیواد پلازمینه کړه، په اروپا کې وضعیت خراب شو. د ایډرن فتحه د صلیبي ځواک لپاره وروستۍ ضربه وه، نو پاپ اربن یو فرمان صادر کړ چې د عثماني خلافت د پرمختګ سره د مقابله لپاره یو پیاوړی پوځ جوړ کړي چې په ټوله اروپا کې خپور شوی و.

-د صربیا پاچا له اروپا څخه د اکمالاتو د رسیدو انتظارونه کړ. پرځای یې، هغه د نږدې هیوادونو څخه مرسته وغوښته او د یونانیانو، صربانو، هنګریانو او رومیانو یوه لویه اردو یې جوړه کړه. هغه له دوی سره د عثماني سلطنت پلازمینې ادرنه ته لاړ او هغه یې محاصره کړه. سلطان مراد بهرو، نو په چټکۍ

^۸-نبذة البيانات الملفات الدعوية المؤسسات الإسلامية المواقع.

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

سره د خپل لښکر سره راستون شو او ناڅاپه یې پر عیسویانو برید وکړ. دوی د الله اکبر د نارې او د مسلمانانو د تورو له امله حیران شول. د مسلمانانو پر وړاندې د صربانو دا هڅه ناکامه شوه.

په ۷۸۱ هجري کال کې، د صربیا پاچا لازارگر بلینانووچي د بلغاریا له پاچا سره یې د مسلمانانو د برید لپاره یو اتحاد جوړ کړ. له څو نښتو وروسته، دوی پوه شول چې دوی د مسلمانانو لښکرو ته د ماتې ورکولو توان نلري، نو دوی د سلطان مراد سره د سولې تړون لاسلیک کړ، په دې شرط چې دوی هغه ته خراج ورکړي. خو، دا د سولې تړون ډېر دوام ونه کړ، ځکه چې صربانو دا مات کړ او د مسلمانانو سره د جگړې لپاره یې چمتووالی پیل کړ. خو عثمانیانو هغوی ته وخت ورنه کړ، نو د هغوی لښکرو د بلغاریانو پر ځمکو یرغل وکړ، د هغوی پاچا ته یې ماتې ورکړه، بنارونه یې ونيول، او د بلغاریانو د پاچا په نیولو سره جنگ پای ته ورسېد.

کله چې د صربیا پاچا لازار له دې خبر شو، نو د مسلمانانو سره د مقابلې لپاره یې چمتووالی پیل کړ. هغه د صربانو، بوسنیایانو، هرزیگووینا، البانیانو، والچیانو او بوگدانانو یوه اردو جوړه کړه، او ټولو یې ژمنه وکړه چې له مسلمانانو سره به جگړه کوي او عثماني امپراتوری به نیسي. دا خبر د سلطان مراد غوږونو ته ورسېد، چا چې د موضوع په اړه د غور کولو لپاره یوه مشورتی شورا جوړه کړه. خو، د هغه زوی بایزید په شورا کې چیغه کړه: "جگړه جگړه ده، او جگړه جگړه ده،" په دې توګه ټولې مشورې باطلې شوې.

-د دواړو لښکرو ترمنځ جگړه د یوې مودې لپاره دوام وکړ، چې په ترڅ کې یې صربي صلیبي جنګیالیو په بې وسۍ سره له هیواد څخه دفاع وکړه. د جگړې په جریان کې، د صربیا د پاچا زوم د خپلې فرقي سره د مسلمانانو پلوي وکړه، او میزونه د صربیا پر ضد شول. د دوی پاچا، لعزر، ټپي شو او بیا د مسلمانانو لخوا ونيول شو. مسلمانان په صربانو بریالي شول. دا د ختیځې اروپا په تاریخ کې یوه له پرېکنده جگړو څخه وه، او د هغې حافظه په ټوله اروپا کې مشهوره پاتې شوه. د صربانو خپلواکي له لاسه ووتله او ټولې ځمکې یې د مسلمانانو تابع شوې، لکه څنګه چې بلغاریانو مخکې خپله خپلواکي له لاسه ورکړې وه.

-له جگړې وروسته، سلطان مراد د مرو په منځ کې ګرځېد او په حیرانتیا سره یې ورته وکتل. د دوی په منځ کې، د ملوک کوبلوچ په نوم یو صربیایي عسکر ولاړ شو او سلطان یې په وژونکي چاقو وواهه، او هغه شهید شو.^۹

^۹-موسوعه المعارف العربیه .

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

بوسنیا او هرزگوینا ته په پتخلسنه پیری کې اسلام داخل شو :

-اسلام په پنځلسمه میلادي پیری کې بوسنیا او هرزیگوینا ته داخل شو، او د عثمانی امپراتوری په دوره کې له ۱۴۶۳ څخه تر ۱۸۷۸ پورې په بوسنیا کې یې ځان تثبیت کړ. په بوسنیا او هرزیگوینا کې د مسلمانانو لپاره اصلي مذهبي واک او حواله د بوسنیا او هرزیگوینا اسلامي سازمان (ICBiH) دی، چې مرکزي دفتر یې په سراجیوو کې دی، چې په ۱۸۸۲ کې تاسیس شو کله چې بوسنیا د اتریش-هنګري واکمنۍ لاندې وه، او تر ۱۹۹۲ پورې د یوګوسلاویا په سوسیالیستي فدرالي جمهوریت کې د اسلامي ټولني برخه وه]۲.

په بوسنیا او هرزیگوینا کې نازکه سوله: د اروپا د بدترینو کورنیو جګړو څخه درسونه :

-د ډیتون ترون هغه خونړۍ جګړه پای ته ورسوله چې په ۱۹۹۰ لسيزه کې د صرب افراطیانو په لاس د زرګونو بوسنیایي مسلمانانو ژوند یې واخیست. خو، د لویو قدرتونو لخوا د ترون د شرایطو د کنټرول لپاره هڅو دا سوله نازکه کړې ده. هغه مهم عوامل کوم دي چې دې سیمې ته یې د جګړې ویره بیرته راوړه؟^{۱۰}

په بوسنیا او هرزگوینا کې اسلامي بیداری:

-په یوګوسلاویا کې، اسلامي بیداری په ۱۹۷۰ لسيزه کې پیل شوه، او دا په عربي سیمه کې د اسلامي بیداری سره سمون خوري! اودا د مذهبي پیښو له لارې منځته راغله، چې ډیر وختونه د مختلفو اسلامي هیوادونو د مسلمان مفکرینو لپاره د تعلیمي تبادلې د پرانستلو لپاره منسوبېږي. د یوګوسلاویا مالي وده، د بوسنیایي کډوالو له خوا د پیسو لېږلو او بهر کې د بوسنیایي کارګرانو بسپنو سره یوځای، د ځینو جوماتونو په بیارغونه کې یې مرسته وکړه، پداسې حال کې چې نور جوماتونه او مذهبي ودانۍ د یوګوسلاویا په فدراسیون کې بیا ورغول شوې.

-خو پېښو په ۱۹۹۰ لسيزه کې د یوګوسلاویا د تجزیې او له ۱۹۹۲ څخه تر ۱۹۹۵ پورې په بوسنیا او هرزیگوینا کې د کورنۍ جګړې سره یو بدبختانه بدلون وموند. دا د بوسنیا په ټولنه کې د ویجاړۍ، او ګډوډۍ سره یوځای د خونړۍ قومي جګړې لامل شو، چې لسګونه زره قربانیان یې رامنځته کړل! د

^{۱۰}-مینا څیړنیز مرکز. /من مقابله مع مجموعة من الخبراء في سراييفو، البوسنة والهرسك، ۱۳ فبرایر ۲۰۲۱

- الجزیره چینل، صورة وحکایة!

دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

جګړې پر مهال شاوخوا ۱۰۰۰ جوماتونو او اسلامي ديني مدرسو د ويجاړولو سربېره، د سره صلیب نړیوال انستیتیوت او دولتي ادارې د دوی د بیارغونې او ترمیم لپاره د ملاتړ کولو توان نه درلود[۱۲].

کله چې اسلامي بیداری یوګوسلاویا ته ورسېده؛ د هغې لومړنۍ اغیزې په بوسنیا او هرزیګوینا کې ښکاره شوې، چې په اساسي ډول د عربي هیوادونو څخه د بشري مرستو د سازمانونو له لارې راغلې؛ جګړې بهرنۍ مداخلې ته دروازه پرانیسته،^{۱۳}

په ۱۹۹۲ کال کې، مجاهدین (افغان عربان) بوسنیا او هرزیګوینا ته ننوتل؛ یوازې یو څو مجاهدین لاهم شتون لري، پداسې حال کې چې پاتې نور د بوسنیا او هرزیګوینا سره نږدې نورو اروپایي هیوادونو ته د کډوالو او کارګرانو په توګه خپاره شوي دي. خو بشري مرستې یوازې په خورو او نورو توکو پورې محدودې نه وې؛ په دې کې د منځني ختیځ څخه اسلامي کتابونه هم شامل وو، کوم چې د جګړې وروسته په بوسنیا او هرزیګوینا کې د سیکولر مسلمانانو د "بیا مسلمانیدو" لپاره اړین ګڼل شوي وو، او په هیواد کې بهرني اسلامي نفوذ د بسپنه ورکولو او د جوماتونو د جوړولو له لارې د پام وړ زیات شو.^{۱۴}

په دې وخت کې، د مالیزیا، اندونیزیا، کویت، قطر، سعودي عربستان او اردن په څیر هیوادونو په ټول هیواد کې د جوماتونو په پرانیستلو او بیارغولو سره د خپلو بهرنیو سیاستونو اهدافو تعقیب ته دوام ورکړ، او سعودي عربستان او ایران لومړني دوه هیوادونه وو چې د جګړې پر مهال یې د بوسنیا او هرزیګوینا سره مرسته وکړه.

سره له دې چې ترکیه د بوسنیا او هرزیګوینا "ورور هیواد" ګڼل کیده، سمدلاسه یې مرسته ونه کړه؟ د سعودي عربستان په مرسته، د اسلامي بیدارۍ د بیا احیا کولو نفوذ په عمده توګه د سلفي غورځنګ په بڼه راغی. دوی ورکتونونه، ښوونځي او جوماتونه تمویل کړل، خو سلفي ادبیات او کتابونه یې هم خپاره کړل، او همدارنګه یې په سعودي عربستان کې د زده کړې لپاره بورسونه هم خپاره کړل. له ۱۹۹۵

^{۱۲}-مینا څیرنیز مرکز.

حمزة بریلجیفیتش، "منع التطرف الديني في البوسنة والهرسك: دور المجتمع المسلم في البوسنة والهرسك"، مجلة شؤون الأقليات

^{۱۳}-المسلمة. العدد: ۴. (۲ اکتوبر ۲۰۱۷)

^{۱۴}-انظر كتاب "النهضة الإسلامية في البوسنة والهرسك بعد الاشتراكية" لکارتشیتش، ص ۱۱. ۵۲۳ - ۵۲۵

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

کال وروسته، د فعالو اسلامي ځوانانو ټولنه (AIO)، چې د عرب مجاهدینو واحد د پخوانیو غړو څخه جوړه وه، جوړه شوه، او د SAFF مهالنۍ د سلفي عقیدې لپاره ترټولو مشهوره رسنۍ شوه[۴].

په ورته ډول، د ۱۹۹۰ لسیزې په اوږدو کې د ایران نفوذ خورا څرگند و، چې د بشري مرستو په بڼه راغی، خو مالي او پوځي مرستې هم، په شمول د وسلو، پوځي ښوونکو او استخباراتي افسرانو؟! د جگړې وروسته دوره کې د ایران او شیعیه مذهب نفوذ خورا زیات شو، که څه هم دا د یوې کوچنۍ ډلې څخه راغلی و! له هغه وخت راهیسې، بوسنیا او هرزیگوینا له ایران سره خپلې پخوانۍ نږدې اړیکې د پام وړ کمې کړې دي، خو بیا هم د ایران د اسلامي جمهوریت د کلتوري مرکز له لارې کلتوري اړیکې پیاوړې کوي، په شمول د علمي تبادلي او د بهارستان په څیر خپروټي.

-د ترکي اسلامي نفوذ:

په بوسنیا او هرزیگوینا کې د ترکي نفوذ اکثراً د عثماني امپراتورۍ له لارې د تاریخي اړیکو له امله د پام وړ گڼل کېږي؟ داسې انگیرل کېږي چې د بوسنیا د مسلمانانو شاوخوا دوه پر دریمه برخه د ترکي پلوه محافظه کارانو څخه جوړه ده! خو دا د یادونې وړ ده چې ترکیه د هغولومړنیو هیوادونو څخه نه وه چې د قومي جگړې پرمهال یې بوسنیا سره مرسته وکړه؟ خو نن ورځ، د واکمن عدالت او پراختیا گوند (AKP) په مشرۍ، د ترکي بهرنۍ پالیسۍ په عمومي توگه د بالکان سیمې سره ډیره علاقه ښودلې ده، او داسې انگیرل کېږي چې بوسنیا د صربیا په پرتله لږ پراختیايي مرستې ترلاسه کوي (شاوخوا ۳۰٪ کم)

۱۷

نوله ۲۰۰۲ کال راهیسې، د ترکي سازمان تیکا په بوسنیا کې یو له خورا مهمو ترکي سازمانونو څخه دی، او دا هم په زړه پورې ده چې په ۲۰۰۴ کال کې، د ترکي د مذهبي چارو ریاست، چې د دیانت په نوم پیژندل کېږي، او ICBIH د تفاهم یو یادداشت لاسلیک کړ چې اعلان یې وکړ چې دواړه سازمانونه به د گډ دود او تجربې پر اساس د اسلام په مسلو کې نږدې همکاري وکړي.

-د دواړو هېوادونو د سیاسي اشرافو ترمنځ د اختلافاتو ډیر راپورونه ښيي چې د ترکي او بوسنیا ترمنځ اړیکې هغومره قوي نه دي لکه څنګه چې په پراخه کچه باور کېږي. د فتح الله گولن پلویانو په بوسنیا

۱۵- "منع التطرف الديني في البوسنة والهرسك" بقلم بريليفيتش. صفحة. ۱۸۴

۱۶- "النهضة الإسلامية في البوسنة والهرسك بعد الاشتراكية" لکارتشيتش، ص ۱۱. ۵۲۸

۱۷- دور تركيا في البوسنة والهرسك" لدينو مجاذيفيتش، ص ۱۱. ۲۶. مطبوعة (سانت جالن: جامعة سانت جالن، ۲۰۱۴)

۱۸- (ICBIH) السلطة الدينية والمرجعية الرئيسية للمسلمين في البوسنة والهرسك هي الجماعة الإسلامية في البوسنة والهرسك

دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

او هرزیګوینا کې د زده کړې له لارې، په ځانګړې توګه ښوونځیو، او همدارنګه د حزمت بنسټ له لارې، چې لاهم فعالیت کوي، د پام وړ نفوذ درلود.

په بوسنیا کې د ترکیې نفوذ، په ځانګړې توګه د ګولن غورځنګ سره تړاو درلود، د پام وړ و. خو، د AKP او ګولن غورځنګ ترمنځ د ۲۰۱۳ کال شخړې د بوسنیا د اصلي سیاسي ګوند) سټرایک ډیموکراتسک اکجی (SDA -، ICBiH، چې د ترکیې AKP لخوا خورا اغیزمن شوی و، او د هزمت بنسټ ترمنځ اړیکو کې د خرابوالي لامل شو. دا د بوسنیا له اسلامي صحفې څخه د ګولن غورځنګ د جلاکیدو لامل شو، او له هغه سره ډیری شخصي اړیکې پرې شوې، لکه د ICBiH سره تړلو خلکو ماشومان د حزمت اړوند ښوونځي پرېښودل.

په بوسنیا او هرزیګوینا کې د مختلفو بهرنیو نفوذونو شتون سره، د نورو عواملو سربیره لکه د هغو بهرنیو جنګیالیو شمیر چې په سوریه کې د جګړې لپاره له هیواده وتلي دي، د بوسنیا د مسلمانانو امنیت د اروپایي پولو دننه او بهر شتون لري، د ګاونډیو هیوادونو اروپایي سیاسي اشراف په دوامداره توګه د بوسنیایانو او په اروپایي اتحادیه کې د دوی د خوځښتونو په اړه اندېښنه څرګندوي.

د مرکې په جریان کې د بوسنیا د مسلمانانو لپاره د مالي ملاتړ زیاتوالی هم یادونه وشوه، چې مرکه کونکو د بوسنیا څخه د بهرنیو جنګیالیو د شمیر له امله په هیواد او نړۍ کې د مخالفو ډلو لخوا د مالي ملاتړ لپاره دوامداره غوښتنه منعکس کړه. د GLOBSEC دوو امنیتي کارپوهانو روښانه کړه چې که څه هم په بوسنیا او هرزیګوینا کې د سلفیانو شمیر مخ په زیاتیدو دی، خو د دې پرمختګ له امله رامینځته شوی ګواښ چې خورا مبالغه شوی ده.

ICBiH په هیواد کې د بهرنیو نفوذونو په محدودولو او د مذهبي افراطیت په مخنیوي کې مهم رول لوبوي؛ په ۱۹۹۳ کال کې، د هغه وخت د علماو مشر مصطفی سیریک یوه فتوا صادره کړه چې په بوسنیا او هرزیګوینا کې په ټولو مذهبي مراسمو کې د اسلامي فقهې د حنفي مکتب پابندی ته اړتیا لري. دا فتوا د

الخلافة القادمة في البلقان: تهديد الإسلام المتطرف لأوروبا والغرب، ص ۱۱. ۱۲. بقلم كريستوفر ديليسو. لندن: برايجر سيكيورتي انترناشيونال، ۲۰۰۷

د کروشیا پخوانۍ ولسمشرې کولیندا ګرابر-کیتاروویچ وویل چې په بوسنیا او هرزیګوینا کې د اسلام طبیعت بدلیري او په زیاتیدونکي توګه افراطي کیږي، چې د بوسنیا لپاره امنیتي اغیزې لري، بلکې د کروشیا لپاره هم. د اتریش صدراعظم سباستین کورز هم په بوسنیا کې د مسلمانانو په وړاندې ستونزې لرونکي احساسات څرګند کړل، او یادونه یې وکړه چې "په سراجیوو او پریستینا کې ځوانو میرمنو او نجونو ته د سرونو د پټولو لپاره پیسې ورکول کیږي." دا ډول څرګندونې ښيي چې بوسنیایي او هرزیګویني مسلمانان هم د هیواد له پولو بهر بیا میشت کیږي. وګورئ: پریلیویک، "په بوسنیا او هرزیګوینا کې د مذهبي افراطیت مخنیوی

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

بهرنیو لوبغاړو د نفوذ د کمولو لپاره وه، د دې ډاډ ترلاسه کولو سره چې په هیواد کې اسلامي دعوت د تاریخي دودونو په حدودو کې پاتې شي. خو، فتوا په پراخه کچه خپره او پلي نه شوه، چې د بهرنیو لوبغاړو لپاره یې ځای پرېښود چې د خپرونو له لارې خپله ایډیالوژي خپره کړي ځکه چې بهرني نفوذ د جگړې په جریان او وروسته په بوسنیا کې پیاوړی کیدو ته دوام ورکړ.

- په بوسنیا او هرزوکوینا کې د اخوان المسلمین ظهور :

-د صربیا او شمالي مقدونې برعکس، په بوسنیا او هرزیګوینا کې د اخوان المسلمین شتون د علاقې وړ موضوع ده، په ځانګړې توګه د مشهور ورسنیو او هغو کسانو لپاره چې غواړي د اخوان المسلمین سره د خپلو سیاسي مخالفینو په یوځای کولو سره له دې څخه ګټه پورته کړي.

-د بوسنیا د شخصیتونو او ډلو لومړنۍ اړیکې د اخوان المسلمین سره د ۱۹۴۰ لسیزې پورې اړه لري کله چې د مسلمانانو ځوانانو ډله (BHS) ملادي مسلمانې (تاسیس شوه. دا د مسلمانو روڼ اندو یوه اداره وه چې په ۱۹۳۹ کال کې تاسیس شوه، او ډیر وختونه د اسلامي فعالینو د یوې غیرقانوني ډلې په توګه تشریح کېږي. بوسنیایي کارپوهان په دې باور دي چې د ځوانو مسلمانانو ډله په هغه وخت کې په مصر کې د اخوان المسلمین د راپورته کېدو تر اغیز لاندې جوړه شوې وه. دا په بوسنیا او هرزیګوینا کې د هغې د یوې څانګې په څیر شول).^{۲۱}

-د ځوانو مسلمانانو ډلې د یوګوسلاویا حکومت هغه پریکړه رد کړه چې په ۱۹۸۳ کال کې د سراجیوو پېښو وروسته د دوی پورې اړوند ۱۳ مسلمان روڼ اندي محاکمه کړي، چې په ترڅ کې یې دوی د اسلامي بنسټپالنې غړولو ډلې سره د تړاو په تور تورن شوي وو، او په عمده توګه د سراجیوو بریدونو کې؛ دا د سیاسي اسلام پورې اړوند اسلامي بنسټپالنې څخه الهام اخیستونکی دښمنانه فعالیت ګڼل کیده چې د سیاسي اسلام، دښمنانه فعالیتونو او دښمنانه تبلیغاتو لپاره د ټولنو د جوړولو له لارې ترسره شوی^{۲۲}

-د هغو بنسټ ایښودونکو غړو په منځ کې چې په ۱۴ کاله بند محکوم شول (دوه کاله وروسته بیا وبخښل شول) د بوسنیا مشر علي عزت بیګوویچ وه، چې وروسته په ۱۹۹۲ کال کې د خپلواکۍ له اعلان وروسته

الصراع العرقي والتدخل الدولي: الأزمة في البوسنة والهرسك ۱۹۹۳-۱۹۹۰. ستيفن إل. بيرج وبول إس. بقلم شوب
^{۲۱}-(رونلډیج، ۲۰۱۵)، ص. ۶۷
^{۲۲}-.المرجع السابق. صفحة. ۶۷

دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

د بوسنیا او هرزیګوینا لومړی ولسمشر شو، او بیا د SDA سیاسي ګوند د مشر او بیا ولسمشر په توګه د یوې مشهورې سیاسي شخصیت په توګه وټاکل شو. د عزت بیګوویچ سزا د "اسلامي اعلاميې" په نوم یوې مقالې سره تړاو لري چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې لیکل شوې وه؛ د اسلامي اعلاميې محتوا چې په ۱۹۹۰ کال کې بیا خپره شوه، ځینې وختونه د اخوان المسلمین د اسلامي ایډیالوژۍ پر بنسټ بیان شوې، او د هغې محتوا تر نن ورځې پورې جنجالي پاتې ده.

په بوسنیا او هرزیګوینا کې د اخوان المسلمین ایډیالوژیکي شتون د ډیموکراتیک عمل ګوند (SDA) له تاسیس سره دوام وکړ، او د ډیرو ځوانو مسلمانانو شتون، چې عزت بیګوویچ یې الهام ګڼل کېږي؛ خود علیجا عزت بیګوویچ له مړینې وروسته، د هغه زوی بکر د ګوند مشري په غاړه واخیسته او له هغه وخت راهیسې هغه په ایډیالوژیکي لحاظ هم د اخوان المسلمین سره تړاو لري.

په ۲۰۱۴ کال کې، د خبرونو د راپورونو له مخې، د ګڼو تېلویدونو په خپرونو کې، علي عزت بیګوویچ د اخوان المسلمین پلاوي ولسمشرۍ ته ښه راغلاست ووايه! په مقالو کې د علي عزت بیګوویچ عکس هم شامل وه چې **درباع** نښې یې کارولې، وي چې د اخوان المسلمین یوه مشهوره اشاره ده! خود ولسمشرۍ په ویب پاڼه کې د دې غونډې رسمي ریکارډونه نشته. غونډه د رسنیو د بحث موضوع وه؛ په ۲۰۱۶ کال کې، د صربیا ورځپاڼې پولیتیکا د "علي عزت بیګوویچ د امریکا د استخباراتي ادارو تر څارنې لاندې" تر سرلیک لاندې یوه مقاله خپره کړه.

په ۲۰۱۵ کال کې د پخواني ولسمشر محمد مرسي د محاکمې له پیل وروسته، باقر عزت بیګوویچ د ولسمشرۍ یوه رسمي اعلامیه خپره کړه چې په کې یې له مصر څخه وغوښتل چې د بشري حقونو درناوی وکړي او د مرسي لپاره عادلانه محاکمه یقیني کړي. هغه وویل چې مرسي په قانوني ډول وټاکل شو، خو وروسته د یوې پوځي کودتا له لارې له واکه وغورځول شو، له خپلې ازادۍ څخه محروم شو، او د سیاسي هڅونې له مخې قضایي اجراء ترسره شول چې موخه یې د سیاسي سیالانو او د عبدالفتاح السیسي له رژیم څخه د مختلفو نظرونو لرونکو کسانو له منځه وړل وو، چې په پایله کې یې هغه په فزیکي توګه له منځه یوړل شو.

الإسلامية والأمن في البوسنة والهرسك. بقلم ليزلي إس. لابليل (معهد الدراسات الاستراتيجية وصحافة كلية الحرب الأمريكية، ۲۰۱۴) ص.

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

-خو، د اخوان المسلمین سره د ځوانو مسلمانانو تر او ډیر وخت ننگول کېږي، ځینې یې ادعا کوي چې د ډلې بغاوت د دوی د ایډیالوژیکي اسلامي-اخوان المسلمین اړیکو پر ځای د سیوتکوویچ-ماشیک تړون په ځواب کې و.

-شواهد ښيي چې ځوان مسلمانان په سوسیالیستي یوگوسلاویا کې د روڼ اندو یوه ډله وه، چې له اسلام سره یې خپلې اړیکې لټولې او په دې کار کې یې د حکومت مخالفت کاوه؛ د دوی پلټنې دوی ته د دې لامل شوې چې د نورو هیوادونو خلک په ورته شرایطو کې سره وويني، یعنې په داسې رژیمونو کې ژوند کوي چې د مذهب لپاره ځای نه ورکوي، لکه ترکیه، او دا شرایط نن ورځ د اخوان المسلمین سره د دوی د اړیکو د شاخص په توګه کارول کېږي؛ د ۱۹۸۳ کال د سراجیوو عملیاتو وښودله چې دا روڼ اندي د حکومت سره د مخالفت له امله ځورول شوي وو، نه د اسلامي انقلاب د پلان جوړولو له امله. د ځینو مدافع وکیل ډاکټر راجکو دانیلوویچ په نظر، د پریکړې لپاره شواهد یا جعلی وو یا مبالغه شوي وو.

-سربېره پردې، د هغو کسانو د څرګندونو له مخې چې د باقر عزتبیګوویچ د ۲۰۱۴ کال د مصري اخوان المسلمین له استازو سره د غونډې او د رباع نښې کارولو د پایلو په کمولو پورې اړه لري، دا عمل د ناپوهۍ څرګندونه وه، نه د اخوان المسلمین د ملاتړ ښودنه؛ باقر عزتبیګوویچ مخکې د خپل پلار او شخصي اړیکو له لارې د اخوان المسلمین له ځینو غړو سره د لیدنې فرصت درلود، او له همدې امله په قاهره کې د پېښو له امله حیران شو. هغه د هغو کسانو لپاره د خپل ملاتړ په څرګندولو کې تېروتنه وکړه چې د دې ځمکیزې سره مخ شوي وو.

-د فتوا او څېړنې اروپایي شورا په ۲۰۰۷ او ۲۰۱۳ کلونو کې په سراجیوو کې څو منظمې تنظیمي غونډې جوړې کړې. د اخوان المسلمین نظریه پوه شیخ یوسف القرضاوي د ۲۰۱۳ کال په کنفرانس کې د باقر عزتبیګوویچ او مشر عالم حسین سره یوځای حاضر وو. شیخ القرضاوي د بوسنیا او هرزیګوینا او د دې هیواد له اشخاصو سره ګڼې اړیکې لري، او ECFR د هغه د شخصیت په اړه د شخړې څخه خبرو، چې په دې توګه د ټولنې او د هغه ترمنځ یې واټن رامینځته کړ؛ د مثال په توګه، ICBiH د القرضاوي سره د مرکې کولو او د خپلورسنيو له لارې د خپرولو څخه انکار وکړ^{۲۴}.

[۱۴]

^{۲۴} - <https://vijesti.ba/kategorija/koronavirus>: وفقًا للموقع الإلكتروني.

دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

-په بوسنیا او هرزیګوینا کې یو بل مشهور شخصیت، پخوانی مشر عالم ډاکټر مصطفی سیرېچ، د اخوان المسلمین او د هغې د مشرتابه سره د اړیکو په اړه تورن دی؛ سیریک د شیخ قرضاوي او د اخوان المسلمین د نورو مشهورو شخصیتونو سره یوځای د اخوان المسلمین سره تړلې د فتوا او څیړنې لپاره د اروپایي شورا غړی دی. هغه د انگلستان میشته راډیکال منځنی لارې غړی هم دی، چې له لارې یې د اخوان المسلمین سره تړلو ډیرو عالمانو سره د اړیکو فرصت ترلاسه کړی دی. د بوسنیا او هرزیګوینا د متخصصینو سره په خبرو اترو کې هغه په سیاسي پروسو کې د شاملیدو لیاقتیا او همدارنگه د هغه بدلیدونکي دریځونه او نظرونه هم تایید شول.

-هغه د خپلو شخصي گټو لپاره د کار کولو په تور تورن دی؛ هغه خپله وینا د هغه چا سره سمه تنظیموي چې ورسره خبرې کوي؛ خو په اروپایي غونډو کې، هغه غوره گڼي چې له اعتداله ډکې خبرې اترې وکړي، او د اسلامپالو له خوا د تاوتریخوالي پر وړاندې د مخالفت غوښتنه وکړي. خو، په بوسنیا کې د هغه خبرې ډیرې سختې دي، او هغه د بوسنیایانو په منځ کې د اسلامي دین د عالم او د دې ځوانانو لپاره د یوې لویې نمونې په توګه لیدل کېږي. خو، په سیاسي ډګر کې د هغه تېروتنو د هغه شهرت ته ډېر زیان ورساوه.

-هغه د سیاسي ارمان په توګه ډېرې هڅې لري؛ د هغه په شهرت، اسلامي علمي وړتیا، او له سیاسي اسلام سره د هغه په اړیکو تکیه کول؛ د راپورونو له مخې هغه په ۲۰۱۸ کال کې د همدې څوکۍ لپاره د ځان کانډیدولو په اړه فکر کاوه. دا د اوسیدونکو لپاره د حیرانتیا خبره نه وه، ځکه چې هغه د سیاسي موخو لپاره د خپل مذهبي دریځ او اړیکو کارولو لپاره پیژندل کیده! د هغه نوماندې د بوسنیا ټولني لپاره په بالقوه توګه خطرناکه گڼل کېده او د هغه د نه پوره کېدونکي اړتیا له امله وه چې په لوړ مقام کې وي، په داسې موقف کې چې له هغه ځایه څوک خپلې هیلې پوره کولی شي، او هغه پیاوړې کولی شي؛ د هغه د شخصیت په اړه گڼ راپورونه او مطالعات دا هم ښيي چې د سیرتس اړیکې د اخوان المسلمین سره تړلو سازمانونو او اشخاصو سره د هغه د شخصي اهدافو د ترلاسه کولو لیاقتیا له امله دي نه د سیاسي اسلام د ترویج لپاره! د هغه د شخصیت په اړه پوهان، او همدارنگه هغه کسان چې له هغه سره موافق نه دي، وړاندیز کوي چې د سیریک لخوا د دې اړیکو رامینځته کول او ساتل د پخوانی هڅې په جریان کې پیاوړي شوي وو چې ځان د اروپایي مسلمانانو لپاره د لوی مفتي او واک په توګه رامینځته

<https://www.facebook.com/RadicalMiddleWay/posts/bosniaa-deeply-intimate-and-informative-conversation-with-the-former-mufti-of-bo/۱۰۱۵۴۰۴۳۳۷۷۲۳۷۴۴۰/>

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

کړي، په دې توګه ځان د دوی د مذهبي او روحاني مشر په توګه وړاندې کړي، او په دې توګه د یو سیاستوال په توګه.

-په بوسنیا او هرزیګوینا کې د اخوان المسلمین اوسني فعالیتونه AKOS- ؟ :

-د لورینزو ویډینو په وینا، په اروپا کې یو لږ شمیر سازمانونه په دې باور دي چې په براعظم کې د اخوان المسلمین د فعالیتونو پایله ده؛ یو له دې ډول سازمانونو څخه په اروپا کې د اسلامي سازمانونو فدراسیون (FIOE) دی چې مرکزي دفتر یې په بروکسل کې دی. د AKOS ویب پاڼې له مخې، دا یوه غیر جانبداره، غیر دولتي او غیر انتفاعي موسسه ده چې د بسپني ورکوونکو د ونډو، غړیتوب فیسونو او اقتصادي فعالیتونو لخوا تمویل کېږي.

-د AKOS لخوا اداره کېدونکي ویب پاڼې، www.akos.ba، د امریکا راجستر شوي سرور بیاکتني څرګنده کړه چې د سایټ د ۳,۴۰۰ ورځني لیدونکو ډیره برخه (۸۴,۵٪) د بوسنیا او هرزیګوینا څخه راځي، پداسې حال کې چې پاتې نور له بهر څخه راځي، په غیر مستقیم ډول د سازمان سره "محدود بهرني آنلاین دلچسپي" په ګوته کوي، د هغې عاید سره، چې نږدې ۴۱,۸۴۹ امریکایي ډالرو ته رسېږي، د اټکل شوي اعلاناتو عاید پراساس چې په کال کې یوازې ۱,۰۰۰ امریکایي ډالرو څخه کم دی.

-دا سازمان د ځوانانو په روزنه تمرکز کوي، په عمده توګه د هغو منفي اغیزو څخه د پام اړولو له لارې چې د اخلاقي زوال، د ریښتیني انساني ارزښتونو له لاسه ورکولو، او په مخدره توکو، الکولو، زنا، او د ویجاړوونکي او خطرناک چلند نورو ډولونو روږدي کیدو لامل شوي دي.

-خو په زړه پورې خبره دا ده چې، AKOS په خپله پاڼه کې دا هم روښانه کوي چې څوک د سازمان غړیتوب نشي ترلاسه کولی، یعنې هغه خلک چې د امنیت یا اساسي بشري حقونو په وړاندې په جرمونو محکوم شوي دي؛ هغه خلک چې د نورو ټولنو لخوا انضباطي یا ایستل شوي دي؛ او هغه خلک چې د ټولني دیوالي سرغړونه کوي.

AKOS د "کلتور او تعلیم ټولني" (AKEA نادولتي موسسې پورې هم اړه لري، چې په کوسوو کې یې د اخوان المسلمین سره د اړیکو شکمن سازمان په توګه فعالیت کاوه. د ۲۰۱۴ کال د خبرونو له مخې، AKEA په ۲۰۱۴ کال کې د کوسوو د ځانګړي څارنوال دفتر لخوا د ۶۴ مشکوکو سازمانونو څخه د یوې

دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

په توګه وتړل شو. دا سازمان چې مرکزي په پرستینا کې دی، په مصر کې د اخوان المسلمین سره نږدې و او د دې سازمان له لارې یې د ترکیې د ولسمشر اردوغان ملاتړ هم درلود.

-ترکي تیکا:

-د اخوان المسلمین په اړه، د AKOS ویب پاڼه د دې سازمان په اړه ډیری مقالې وړاندې کوي، کوم چې په څلورو کتګوریو ویشل کیدی شي: د اخوان المسلمین تاریخ او پرمختګ، په مصر کې پرمختګونه، د اخوان المسلمین د ایډیالوژۍ په اړه مرکې یا راپورونه، د اخوان المسلمین سره تړلي شخصیتونه، او اخوان المسلمین او په بوسنیا او هرزیګوینا باندې د هغې اغیز.

-په لومړۍ کتګورۍ کې مقالې، چې د اخوان المسلمین تاریخي پرمختګونه په ګوته کوي، "د اخوان المسلمین شهیدان (BHS: Šehidi islamskog pokreta Muslimanska braća)" تر سرلیک لاندې یوه لړۍ شامله ده، چې د حسن البنا په ګډون د خورا مشهورو "شهیدانو" ژوندلیکونه وړاندې کوي. د مقالو دویمه کتګوري په مصر کې سیاسي پرمختګونو باندې تمرکز کوي، لکه لاریونونه او د مرسي مړینه. د مقالو دریمه ډله د طارق رمضان او شیخ القرضاوي په څیر اشخاصو لخوا ژباړل شوي لیکچرونه او نظري توتې لري.

-په ۲۰۱۵ کال کې، AKOS د رمضان سره یوه مرکه خپره کړه چې سرلیک یې و "طارق رمضان: د خلاصون او انعطاف له لارې د هويت تعريف کول خورا مهم دي"، چې په کې هغه د نن ورځې یو له مهمو اسلامي مفکرینو څخه معرفي شو. وروسته هغه د "ډاکټر سید رمضان د زوی په توګه معرفي شو، چې د حسن البنا شاګرد او نږدې ملګری و، چې د لوی او خورا اغیزمن عصري اسلامي غورځنګ بنسټ ایښودونکی و".

په ۲۰۱۳ کال کې، AKOS "اخوان المسلمین: په بوسنیا او هرزیګوینا کې اصلیتونه، عملیات او فکر" تر سرلیک لاندې یوه څېړنه خپره کړه، چې د مصطفى پرلجا د ماسټرۍ تیزس او د مسلمان اخوان المسلمین او په بوسنیا او هرزیګوینا او بوسنیایانو باندې د هغې اغیزې په اړه د کتاب څخه اقتباسات دي. د کتاب په مقدمه برخه کې، هغه د دې غورځنګ د ماهیت په اړه په لاندې جملو سره بحث کوي: د اسلام او اسلامي ارزښتونو په تاییدولو او د مسلمانانو ترمنځ د ځان باور او ځان درناوي په بیرته راګرځولو کې د هغې ونډه لویه او بې له شکې ده، مهمه نه ده چې څه پېښ شي.

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

- په راتلونکو برخو کې، څېړنه د اخوان المسلمین په اړه معلومات وړاندې کوي؛ او په بوسنیا او هرزیګوینا کې یې اغیز، لومړی "زمور د زده کوونکو یوې ډلې ته په اشارې سره، چې د تاسیس په وخت کې یې په قاهره کې زده کړې کولې، د دې غورځنگ څخه خبر وو، او هغه لاره چې په هغه لومړني پړاو کې یې فعالیت کاوه جزوي وه او همدارنگه دا نظرونه څنگه د دوی بیرته راستنیدو سره دې سیمو ته لېږدول شوي وو" او دوی د مسلمانو ځوانانو ډله ده. په دې څېړنه کې د نړۍ په گوټ گوټ کې پر مسلمانانو د اخوان المسلمین تعلیمي اغیز او د "ډیرو ننگونو سره د مقابلې لپاره د مناسب، اغېزمن او په ورته وخت کې اسلامي ځواب" لپاره د دوی لټون تشریح شوی دی. څېړنه دا پایله په گوته کوي چې د بوسنیا پېښې یوازې "د تاریخي دورې د پېښو د یوې لړۍ انعکاس وه چې په مصر کې پېښ شوي!!! کوم چې لومړی مصریانو او بیا نورو اسلامي ټولنو ته د دوی په ځواک او په عمومي توګه، د هغو لویو تمدني ننگونو په وړاندې د اسلامي غبرګون په امکان کې امید او باور بیرته راوګرځاوه چې دوی ورسره مخ وو، کوم چې د دوی د ژوند په واقعیت باندې یې لوی فشار راوړی و[۳۶].

FEMSYO په ۲۰۱۸ کال کې په سراجیوو کې هم غونډه وکړه او د AKOS لخوا کوربه توب یې وشو. په ۲۰۱۹ کال کې، د دې نادولتي موسسې دوه غړي د FEMYSO استازي وو، چې د ویدینو لخوا پیژندل شوی بل MB پورې تړلی سازمان دی. د AKOS په مطبوعاتي اعلامیه کې د ورکړل شویو معلوماتو له مخې، دا سازمان له تیرو پنځلسو کلونو راهیسې د FEMSYO غړیتوب لري.

- د ډېرو هڅو سره سره، مور د AKOS د څېړنې په اړه رسمي ځواب نه شو ترلاسه کولای. خو، دا مهمه ده چې په یاد ولرئ چې که څه هم د AKOS ویب پاڼې په مقالو کې د اخوان المسلمین په اړه یې ژبه مثبتې وه، خو په مستقیم ډول یې د اخوان المسلمین له ایډیالوژۍ سره د تړاو ملاتړ نه کاوه؛ سربېره پردې، د AKOS پورټل یو شمیر نورې مقالې هم خپرې، چې په لویه کچه د اسلام، مذهبي ژوند طرز او هوساینې په اړه دي[۳۷].

- د پروګرام بېه اړه، د AKOS پورټل د بشري مرستو فعالیتونه، او همدارنگه د ځوانو متشبثینو لپاره کورسونه، د بوسنیا سوداګرو سره د همکارۍ له لارې مرستې، او مختلف نور فعالیتونه روښانه کوي.

انظر AKOS: "حركة الإخوان المسلمين - الأصول والممارسات والتأملات حول البوسنة والهرسك"، AKOS، یولیو/تموز ۲۰۱۳، <https://akos.ba/pokret-muslimanska-braca-nastanak->

انظر الموقع الإلكتروني: <https://akos.ba/osam-stvari-koje-morate-nauciti-svoje-sinove/> <https://akos.ba/cuvaj-se-kletve-onog-kome-si-nepravdnu-ucinio-poucna->

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

-د امنیتي کارپوهانو او د مسلمانې ټولني د غړو سره په خبرو اترو کې، په دوامداره توګه ټینګار شوی چې سره له دې چې په اتحادیه کې غړیتوب لري او د اخوان المسلمین پورې اړوند مقالې خپروي، AKOS په ساده ډول یوه مذهبي الهام لرونکې نادولتي موسسه ده چې د ځوانو بوسنیایي مسلمانانو لخوا رهبري کېږي. د راپورونو له مخې دا ځوان مسلمانان د بوسنیا او هرزیګوینا د مسلمانې ټولني استازیتوب کوي، د یوې مدغمې اروپایي لارې ملاتړ کوي، چې د بشري حقونو، دیموکراتیکو ارزښتونو، او بین المذاهبو خبرو اترو ته درناوی ولري.

-سره له دې چې د AKOS ویب پاڼه کې خپرونې خپرې شوې، ټولو هغو کارپوهانو چې مرکه ورسره شوې وه اشاره وکړه چې دوی په هیواد کې د یو منظم غورځنګ په توګه د اخوان المسلمین له شتون څخه ناخبره وو. د دې راپورونو له مخې، په بوسنیا او هرزیګوینا کې د سلفي غورځنګونو برعکس، د اخوان المسلمین د عملیاتو هیڅ نښې نښانې نه دي موندل شوي، په شمول د اشخاصو یا مالي اړیکو، چې د بوسنیا او هرزیګوینا په شرایطو کې له کوم سیاسي غورځنګ یا سیاسي ګوند سره تړاو ولري[۲].

-په پای کې :

-هر هغه څوک چې په بوسنیا کې د یوګوسلاویا د فدراسیون له وخته د فدراسیون تر ړنګیدو او کورنۍ جګړې پورې اسلامي غورځنګ تعقیبوي؛ دا څرګنده ده چې د بوسنیا اسلامپالان د سیاسي اسلام ایډیالوژۍ ته په څرګنده توګه تمایل لري؛ که چېرې د دې تمایل توجیه د یوګوسلاویا مشرتیتود اسلامي رجحان د ځورونې ورځو ته لار شي؛ هغه د جمال عبدالناصر د واکمنۍ له تجربې څخه په مصر کې د اخوان المسلمین غورځنګ سره د معاملې په برخه کې ګټه پورته کړه. خو د یوګوسلاویا د فدراسیون له ړنګېدو وروسته، د سیاسي اسلام د ایډیالوژۍ په لور تمایل څرګند شو، چې د بوسنیا د مشر الیجا عزتبیګوویچ له کړنو او لیکنو څخه پیل شو او تر عربي پسرلي پورې یې دوام وکړ. که څه هم د اخوان المسلمین سره د نړیوالې اړیکې راپورونه تایید شوي نه دي، خو د اسلامي تمایل، فعالیت او غوښتنې ټول دې ته اشاره کوي؛ د اخوان المسلمین د مشهورو شخصیتونو سره د اړیکو، د هغوی فعالیتونو او په بوسنیا کې په اسلامي غونډو کې د هغوی د حضور سربیره.

۲۸-المقابلة الرابعة للبوينة والهرسك، ۱۴ اکتوبر ۲۰۲۰، سراييفو.

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

-خونن ورغ، د اخوان المسلمین د سیاسي اسلام ایډیالوژی په وړاندې د دې رجحان اندیښنه او ویره په ځانگړي ډول د اردوغان پدیدې له امله ده چې د نوي عثماني دولت د بیا راژوندي کولو هڅې کوي.

- ترکیه او په اروپا کې د ترکی ټولنو له لارې یې پراختیا: اردوغان د خپلې پالیسۍ د پرمخ بیولو لپاره د ترکی ټولني او د اخوان المسلمین د سیاسي اسلام ځانگوڅخه کار اخیستل پیل کړي دي. د ځینو اروپایي حکومتونو سره د سیاسي شخړو په جریان کې د کارولو پروسه په څرگنده توګه څرګنده ده؛ له هغه وخته چې د اردوغان نفوذ په اسلامي قضیو کې څرګند شوی، که په بوسنیا کې وي یا په بل ځای کې؛ دا هغه احتمال پیاوړی کوي چې دا ډول ډلې د اخوان المسلمین په څیر په سیاسي اسلام پورې اړه لري.^{۲۹}

اسلام کله بوسنیا او هرزیګوینا ته داخل شو؟

ولې او څنګه اسلام او د هغه مذهبي، سیاسي، پوځي او کلتوري پیروانو د بالکان خاوره (د البانیا، کوسوو، بوسنیا او هرزیګوینا پرته) د عثمانیانو له فتحې وروسته پریښود - او څنګه دوی له اکثریت څخه اقلیت ته بدل شول - سره له دې چې هلته نږدې شپږ پېړۍ پاتې شول؟

د عثماني واکمنۍ وروسته د بالکان په سیمه کې د اسلامي شتون د کمښت لپاره څو عوامل شتون لري، چې په لاندې ډول دي:

۱- مذهبي او سیاسي شخړې :

-د عثماني واکمنۍ څخه په بالکان کې د ملتپالو غورځنگونو او خپلواکۍ غوښتنو راڅرګندېدل.

-د عثمانیانو له وتلو وروسته د مسلمانانو پر وړاندې د عیسوي چارواکو لخوا فشارونه او ځورونې.

-د اروپایي هېوادونو لخوا د مسلمانانو ضد ملتپالو غورځنگونو هڅونه.

۲. مهاجرت او بې ځایه کېدل :

-ډېر مسلمانان د ظلم او ستم څخه د خلاصون لپاره اناتولیا (ترکی) ته وتښتېدل.

-د عثماني خلافت ځمکو یا نورو هېوادونو ته د مسلمانانو مهاجرت .

^{۲۹} - مرکز أبحاث ودراسات مینا.

دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

-د عیسوي لږکیو په ګټه د نفوسو د جوړښت بدلول.

۳- قومي او مذهبي تصفیه :

په ځینو سیمو کې د مسلمانانو په زوره د عیسویت کولو او د بې ځایه کیدو عمل -

-هغه نسل وژنه او ډله ییزې وژنې چې د بالکان په ځینو برخو کې یې مسلمانان په نښه کړل.

۴- تبعیضي سیاستونه او څنډې ته کیدل :

-د مسلمانانو د مذهبي او کلتوري کړنو د آزادۍ محدودول.

-د مسلمانانو لپاره په مشرتابه او سیاسي مقامونو محدودیتونه وضع کول.

-د مسلمان اکثریت سیمو کې د پراختیا له پامه غورځول.

دا عوامل د عثماني واکمنۍ د اوږدې مودې سره سره د بالکان په ډیرو برخو کې د اسلامي شتون د کمښت لامل شول. خو، په ځینو سیمو لکه البانیا، کوسوو، او بوسنیا او هرزیګوینا کې لاهم مسلمانان شتون لري.^{۳۰}

په بوسنیا او هرزیګوینا کې د اسلام او مسلمانانو معاصر تاریخ:

-بوسنیایي مسلمانان اسلام یو دین او کلتور ګڼي، او د خپل ملي هويت یوه مهمه برخه یې بولي. د بوسنیا د دولت د بنسټونو په اړه هر ډول پوښتنه د دې هیواد د مسلمانانو د شتون په اړه پوښتنه ده. بله ننگونه په اروپا کې یو نوی رجحان دی چې اسلام په اروپایي تړاو سره شک رامینځته کوي، کوم چې په عمومي توګه په بوسنیا او هرزیګوینا او بالکان کې مسلمانان اغیزمن کوي.

-په بوسنیا او هرزیګوینا کې مسلمانان لاهم د جګړې وروسته ننگونو سره مخ دي (۱۹۹۵-۱۹۹۲)، پدې ځانګړې توګه هغه انساني زیانونه چې د وحشتناکو وژنو او بې ځایه کیدو له امله دوی ته رسیدلي چې د نفوسو توازن یې ګډوډ کړ او مسلمانان یې په یوه نازک وجود بدل کړل چې د پرله پسې بحرانونو سره مخ دي. دوی بله چاره نلري پرته له دې چې د یو مدني، څو نژادي دولت د ساتلو لپاره سخت کار وکړي چې ټول هغه خلک پکې شامل وي چې د دې ټولنیز جوړښت جوړوي، او په اروپایي اتحادیه او ناټو کې د

^{۳۰} - بوابة البوسنة ترتيب نجيب السميحي .

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

خپل هیواد د شاملیدو لپاره خپلو هڅو ته دوام ورکړي، کوم چې دوی باور لري دوی ته اقتصادي سوکالي راوړي او امنیت پیاوړی کړي.

"زموږ په اړه، موږ د هیچا سره تړاو نه لرو. موږ تل له یو چا سره تړلي یو، تل د یو چا د میراث استازیتوب کوو. ایا دا د حیرانتیا خبره ده چې موږ غریب یو؟ پیری تېرې شوې او موږ د ځان پېژندلو لپاره د ځان په لټه کې یو. نور موږ ته د خپلو بیرغونو تر شا د پناه اخیستلو ویار راکوي ځکه چې موږ خپل نه لرو. دوی موږ ته اړتیا لري کله چې دوی موږ ته اړتیا لري او بیا موږ پریږدي ... موږ په داسې سیمه کې ژوند کوو چېرې چې نړۍ سره یو ځای کیږي، د خلکو ترمنځ په پولو کې، د هرچا لخوا برید سره مخ شوي، او تل د یو څه گناهگار دي. د تاریخ تاوتریخوالی څپې موږ باندې رابښکته کړي، لکه څنگه چې دوی په غونډیو ماتېږي..."

-په بوسنیا کې د مسلمانانو اوسنی وضعیت نن یو ځل بیا د لیکوال ماسي سلیموویچ په دې خبرو کې خلاصه کړي. د "صوفي، درویش او مرگ" کتاب لیکوال: ^{۳۱}

-کله چې د شلمې پېړۍ د اروپا د براعظم تاریخ ته راځي، موږ په یاد لرو چې د فاشیزم او نازیزم سره وروستی حساب کتاب، لږترلږه په رسمي ډول د اروپا د عامه افکارو او سیاست په کچه، په ۱۹۴۵ کې، د دوهمې نړیوالې جګړې له پای ته رسیدو سمدلاسه وروسته ترسره شو. بیا، لږ ترلږه په اصولو کې، فاشیزم نور په دولت یا ټولنیز صحنه کې شتون نه درلود. ^{۳۲}

-سربېره پردې، په اروپا کې د کمونیزم سره وروستی او تل رسمي حساب، کتاب په ۱۹۹۰ کال کې د برلین دیوال له ړنګېدو سره وشو. لکه څنگه چې ښه پوهېږئ، تر ټولو خونړۍ تراژیدي د کمونیستي نظام او د هغې د مخکیني، سوسیالیستي یوګوسلاویا ړنګېدل وو.

په عمل کې، د پخواني سوسیالیست یوګوسلاویا په خاوره کې له ۱۹۹۲ څخه تر ۱۹۹۹ پورې جګړې او نښتې دوام درلود.

^{۳۱}- ماشه سلیموفیتش، الصوفي والموت، داني، سراييفو، ۲۰۰۴، ص. ۳۰۹-۳۱۰-۱.
هناك كتابات عديدة حول مسلمي البوسنة بلغات مختلفة، منها: مارك بينسون، مسلمو البوسنة، تاريخ تطورهم منذ العصور الوسطى إلى انحلال يوغسلافيا. جامعة هارفارد، كامبريدج، ماساشوسيتس، ۱۹۹۶. ومالكولم نويل، البوسنة، التاريخ المختصر، بان بوكس، ماكميلين، لندن ۱۹۹۶. وهاغ ^{۳۲}-بولتون بالاشترارك مع سهى تاجي-فاروقي، الهوية الإسلامية ودولة البلقان، هيرست وشركاه، لندن، ۱۹۹۷

دبوسنيا او هرزوكوينا هيواد

-د ناتو ځواکونو په ۱۹۹۵ کال کې په بوسنیا او په ۱۹۹۹ کال کې د صربیا په کوسوو کې مداخله وکړه.

۳۳

-مورې ډېر داسې کسان وینو چې باور لري چې د ناتو ځواکونو لخوا دا دوه مداخلې په څرگنده توګه د بالکان مسلمانانو د بشپړ له منځه وړلو لپاره یې د یوه اصلي او روښانه پلان څخه د ساتنې لپاره هڅول شوې وې. ۳۴

-په هغه وخت کې، کمونیزم، لږ تر لږه په اصل وکې، پای ته رسېدلې و او له دولت او ټولني څخه ورک و. د دوهمې نړیوالې جګړې پایله د اروپا لپاره ناوړین وه: لسګونه میلیونه کسان ووژل شول او ټپیان شول، او د اروپا یهودیان په نښه شول او نسل وژنه وشوه.

-په مساوي ډول مهم، مور دا هم په یاد لرو چې په سوسیالیستي یوګوسلاویا کې جګړې، او په عمده توګه په بوسنیا کې (۱۹۹۲-۱۹۹۵)، دیونیم ملیون څخه زیات وخت وکړ او د بې ځایه کیدو او له ۲۰۰،۰۰۰ څخه زیاتمړینې، او همدارنګه د بوسنیایي مسلمانانو په وړاندې د نسل وژنې کمیسیون لامله شوې. ۳۵

-د اروپایي یهودانو او اروپایي مسلمانانو د غميزو ترمنځ دا پرتله کول یقینا وپرونکي دي، مګر دا به نور هم وپرونکي وي که چېرې مور دوی په ارامه تحلیل کې شامل نه کړو، او بیا هغه لارې او نښې ولولو چې دوی یې تعقیبوي.

د دې لنډې مقدمې له لارې، مور غوښتل چې دې حقیقت ته پام واورو چې د بوسنیا د مسلمانانو لپاره دا وروستی تاریخ یو له هغو مهمو ننګونو څخه دی چې دوی ورسره مخ دي. د بوسنیا پر وړاندې تېری (۱۹۹۲-۱۹۹۵)، لکه څنګه چې د دې هیواد پر وړاندې جګړه وشوه، لاندې ویجاړونکي پایلې یې درلودې:

-د مرو، قربانیانو او اغیزمنو خلکو ګڼ شمېر!

هناك كتابات كثيرة حول الحروب التي شهدتها يوغسلافيا الاشتراكية، منها: برانكا ماغاش وإيفو جانييتش (ناشرون)، الحرب في كرواتيا والبوسنة - ۱۹۹۱-۱۹۹۵، فرانك كاس، لندن، بورتلاند، ۲۰۰۱

كلما وُجّه الانتقاد إلى المسؤولين الأميركيين بسبب الحروب التي تشنها بلادهم على العراق وأفغانستان استشهدوا بأنهم حركوا الآلة الحربية لحلف - ۳۴. "الناتو في البوسنة (۱۹۹۵)، وفي كوسوفو (۱۹۹۹) لـ"إنقاذ المسلمين

۳۵- ارجع لكتاب يُعتبر وثيقة مميزة للمؤلف، روي غوتمان، تحت عنوان: شاهد على الإبادة الجماعية، دار النشر ماكميلان، نيويورك، ۱۹۹۳- ۵

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

-د نفوسو جبري بي ځایه کیدل.

-د کاتولیکانو، ارتودوکسانو، مسلمانانو او یهودانو ترمنځ د گډ ژوند ارزښتونو تاوتریخوالی له منځه وړل. د مختلفو مذهبونو ترمنځ د بې باورۍ ایډیالوژي خپرول، او په بوسنیا کې د مختلفو مومنانو ترمنځ د گډ ژوند د هر ډول امکان سره مبارزه کول.

د مختلفو کلتورونو ترمنځ پارونه او تاوتریخوالی رامینځته کول، او داسې نور

- په صربیا کې د سلوبودان میلوسویچ د رژیم پالیسي وه، او د بوسنیا په ځینو برخو کې د رادوان کارادزیچ پالیسي، چې د میلوسویچ لخوا کنترول او لارښوونه کېده، چې په عمومي توګه د بوسنیا لپاره د دې ویجاړونکو پایلو لامل شوې.

-دا ناوړینونه نه یوازې د بوسنیا مسلمانانو، بلکې کاتولیکانو، ارتودوکسانو او د هیواد نورو اوسیدونکو ته هم متوجه شول. خو، د بوسنیا جغرافیایي او جیوپولیتیک موقعیت ته په پام سره، خو مسلمانان دې چې د دې ناوړین پایلو څخه تر ټولو ډیر رنځ وړي، او د دوی رنځ به د اوږدې مودې لپاره وي.

-دا یقیني ده چې هغه تاریخ ډېر لرې نه دی، په ځانګړې توګه د بوسنیا مسلمانانو لپاره، خو دوی ته ډېر اوږد ښکاري، او یو دروند بار به وي چې په نږدې راتلونکي کې به د دوی له اوږو څخه پورته نشي. له همدې امله، د بوسنیا د مسلمانانو دا دومره لرې تاریخ نه یوازې د یوې ننگونې په توګه ښکاري، بلکې د اوسني حالت د جوړولو لپاره د یو لوی خنډ په توګه هم ښکاري، او همدارنګه د یوې سوکاله راتلونکي د جوړولو لپاره د یو خنډ په توګه هم ښکاري.

د بوسنیا او هرزیګوین مسلمانانو اوسنی حالت جوړول :

مور باور لرو چې ټول هغه څه چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۵ کلونو ترمنځ د بوسنیا پر وړاندې د تیري او جګړې له امله رامینځته شوي، لاهم په یو ډول دوام لري، لکه څنګه چې د تیري او جګړې نورې وحشتناکې پایلې هم دي. یو بوسنیایي متل وايي: "د هغو کسانو لپاره چې له جګړې څخه ووځي، له جګړې څخه دروند هیڅ شی پرته له هغه څر حالت څخه چې له هغې وروسته راځي." بل څه شی نشي ترلاسه کولی .

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

-مخکې له دې چې مور په اوسني وخت کې د بوسنیا پر مسلمانانو د تیري او جگړې د دردناکو پایلو په اړه بحث وکړو، اړینه ده چې د بوسنیا او هرزیګوینا د نفوس نقشه او په تیرو دوو لسیزو کې په عمومي کړنښو کې رامنځته شوي بدلونونو ته اشاره کړو.

-په بوسنیا کې د نفوس وروستی سرشمېرنه په ۱۹۹۱ کال کې ترسره شوه. په هغه وخت کې، صربیان شاوخوا ۳۰٪، کروشیایان شاوخوا ۱۷٪، بوسنیان (مسلمانان) شاوخوا ۴۴٪، او ۶٪ د هغو کسانو په منځ کې ویشل شوي وو چې د "نورو" (یوګوسلاویا، او نور) په توګه طبقه بندي شوي وو. د ۱۹۹۵-۱۹۹۲ کلونو جگړې د بوسنیا د مختلفو خلکو په شمیر کې د څو دلایلو له امله کمښت راوست، چې مور یې په لاندې ډول وړاندې کوو:

-یو شمېر بوسنیایي اتباع ووژل شول.

-د جگړې په جریان او وروسته جبري بې ځایه کیدنه.

-لویدیځو هیوادونو ته د ځوانانو مهاجرت.

-له جگړې وروسته د نفوسو د ودې کچه کمزورې وه.

-له جگړې وروسته دوره کې اقتصادي وضعیت خراب شو. له ډېرو کلونو راهیسې، په بوسنیا کې مطبوعات اورسني د هغه "سپین طاعون" په اړه خبرې کوي چې د هیواد ټول خلک او د هغې ټول نفوس یې خپلي دي. د هغو دلایلو سربېره چې مور یې پورته یادونه وکړه چې د هیواد د نفوس کمښت او د ډیموګرافیک بدلون یې اغیزمن کړی، مور باید په بوسنیا کې د کلیوالي اقتصاد او کرنې سکتور کمزورتیا هم په ګوته کړو. له پنځلسو کلونو څخه زیات وخت راهیسې، مور د کلیوالو خلکو ښارونو ته د کپوالی شاهدان یو، خون ورځ د بوسنیا په ښارونو کې د نفوس د ودې کچه کمزورې یا په بشپړه توګه دریدلي ده.

-کله چې د یوې سوکاله او ښې راتلونکې د رامنځته کولو په اړه خبرې کوو، نو دا مهمه ده چې هغه عمومي شرایط او ملي چاپیریال په یاد ولرو چې پکې د جگړې میراث او پایلې په ګوته کېږي. په بوسنیا کې د ډیتون د سولې تړونونو له لاسلیک وروسته، هیواد په دوو ادارو وویشل شو (وروسته د برکو سکتور په نوم یاد شو). د ډیتون د سولې تړونونو له لاسلیک راهیسې، په بوسنیا کې دوه ځواکونه شتون لري، یو پرمختللی او مثبت، او بل منفي او وروسته پاتې. لومړی د بوسنیا د یووالي د ساتلو غوښتنه کوي، پداسې

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

حال کې چې دوهم یې د شتون له منځه وړلو لپاره کار کوي. دا په لاندې کچو کې په څرگنده توګه ښکاره دی:

-ژور تپونه د هغو کسانو په کورنیو کې څرګند دي چې ډیر غړي یې له لاسه ورکړي دي، او د قربانیانو، بې ځایه شویو او شړل شویو کسانو د درد او کړاو د بیا رغونې او درملنې ستونزې. لکه څنګه چې مرحوم ولسمشر الیجا عزتبیګوویچ څو ځله مخکې ویلي وو، بوسنیا له جګړې څخه د یو داسې هیواد په توګه راڅرګنده شوه چې د مرکل پیمانې په لوړه کچه د یوې سختې زلزلې سره مخ شوه، لکه څنګه چې هرڅه له خپل ځای څخه لیرېدل شوي وي.^{۳۶}

بې ځایه شوي دي او هغه کسان چې ژوندي پاتې شوي دي، هغو کورونو ته بیرته راستنول چې له هغه ځایه ایستل شوي وو. دا لاره له امنیتي، سیاسي او اقتصادي مسلو سره تړلې ښکاري. که څه هم په بوسنیا کې د ډیټون د سولې تړونونه د بې ځایه شویو او شړل شویو کسانو خپلو کورونو ته د راستنیدو حق تضمینوي، خو د دې حق د پلي کولو هڅې د هغه ستونزمن اقتصادي وضعیت له امله زیانمنې شوې دي چې هیواد ورسره مخ دی.

-د بوسنیا د مختلفو مذهبونو او خلکو ترمنځ د ښه ګاونډیتوب دودونو بیا رغونه، چې تقریبا په بشپړه توګه ویجاړ شوي وو، ځکه چې د مسلمانانو، کاتولیکانو، ارتودوکس، یهودیانو او نورو ترمنځ د ګډ ښاري ژوند د اړخونو د ویجاړولو اغیزې به د هیواد د اوسیدونکو لخوا د اوږدې مودې لپاره احساس شي.

ځکه چې د بوسنیا د دولت ویجاړول او د هغه د شتون پای ته رسول د میلوسویچ د پالیسی یو له مهمو اهدافو څخه و چې د یرغل او جګړې پرمهال یې پر وړاندې ترسره کړ. په هاګ کې د جنګي جرمونو نړیوالې محکمې تایید کړه چې په ۱۹۹۲ کال کې د بوسنیا پر وړاندې یرغل او جګړه د "نورو" د مذهبي او کلتوري میراثونو له ویجاړولو سره مل وه. احصایې ښيي چې د ویجاړ شویو مذهبي او کلتوري میراثونو ترټولو لویه برخه د بوسنیا مسلمانانو پورې اړه لري.^{۳۷}

مارک Markfield, Leicestershire مذکرات علي عزت بیغوفیتش، أسئلة لا مفر منها: ملاحظات من السيرة الذاتية، المؤسسة الإسلامية، -

۳۶-فیلد، لایسټرشایر ۲۰۰۳

-راجع في هذا الخصوص الوثائق والأحكام الصادرة عن محكمة الجنايات الدولية لجرائم يوغسلافيا السابقة التي نصبها مجلس الأمن الدولي: حيث أدانت المحكمة الجنائية انتهاكات القانون الإنساني في يوغسلافيا السابقة، أو زوروا موقع - www.icty.org

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

-د اسلامي ډلې د رول بیا فعالول :

په بوسنیا کې د پراخې ویجاړۍ ورته کچه په هغه هیواد کې د اسلامي ټولني سره هم وشوه، لکه د بوسنیا د مسلمانانو مذهبي اداره.

-په بوسنیا کې اسلامي ټولنه د ۱۹۹۲-۱۹۹۵ کلونو له جگړې وروسته راڅرګنده شوه چې ګڼ شمېر غړي یې له لاسه ورکړل، او د دوی د قیمتي معنوي او مادي شتمنیو یوه لویه برخه ویجاړه شوه. د بوسنیا د اسلامي ټولني د علماوو د ریاست لخوا چمتو شوي احصایو له مخې، د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۵ کلونو ترمنځ موده کې شاوخوا ۶۵۰ جوماتونه او د قرآن حفظ مرکزونه په بشپړ ډول ویجاړ شول، پداسې حال کې چې په بوسنیا کې شاوخوا ۵۳۰ جوماتونه، د قرآن حفظ مرکزونه او نور ملکیتونه چې د اسلامي ټولني پورې اړه لري جزوي یا بشپړ ویجاړ شوي. د همدې سرچینې - د عالمانو د صدارت (www.rijaset.ba) - په وینا، د اسلامي ډلې پورې اړوند ۸۰٪ ویجاړ شوي جوماتونه او ملکیتونه د صرب ځواکونو لخوا ویجاړ شوي، او پاتې ۲۰٪ د دې جوماتونو او ملکیتونو د کرویشیا ځواکونو لخوا ویجاړ شوي.^{۳۹}

-په بوسنیا کې د اسلامي ټولني د کارمندانو او غړو وژنې، او د جوماتونو او ملکیتونو ویجاړول، د پوځي عملیاتو جانبي عوارض نه ګڼل کېدل. بلکه، دا ټوله ویجاړتیا پخپله د ډیرو پوځي عملیاتو هدف و چې د بوسنیا مسلمانانو د قومي تصفيې په نیت پلان شوي او ترسره شوي وو. په دې اړه، مور مهربان لوستونکي د پته راجع کوو چې د هغه څه بیاکتنه وکړي چې لویدیځو څارونکو لیکلي دي.^{۴۰}

-د یرغل او جگړې له پای ته رسیدو راهیسې، اسلامي ډلې د جوماتونو د بیارغونې، د جزوي بیارغونې او د ځورول شویو او بې ځایه شویو مسلمانو ډلو د راټولولو نوښت کړی دی.^{۴۱}

^{۳۸} - www.rijaset.ba زوروا موقع رئاسة العلماء في البوسنة، باللغة الإنجليزية -

^{۳۹} - (www.rijaset.ba).

^{۴۰} - راجع على سبيل المثال، روبرت ج. دونیا، سراييفو، سيرة ذاتية، هارست وشركاه، لندن، ۲۰۰۹ -

په دې اړه، مور اریو چې عرب لوستونکي ته د بشپړ قانوني نظر څخه دا روښانه کړو چې په بوسنیا کې اسلامي ټولنه (لکه څنګه چې د نورو ټولو مذهبي ادارو قضیه ده) له دولت څخه خپلواکه ده؛ دا پدې مانا ده چې د جماعت اسلامي اداره، د دولت له کومې لاسوهنې یا مرستې پرته، خپل جوماتونه، اسلامي ښوونځي، زویه او اوقاف په خپله اداره کوي... اسلامي ډله هم خپل مشران په آزاده او خپلواکه توګه د دولتي دستګاه څخه غوره کوي. ډاکټر مصطفی افندي سیریک له ۱۹۹۳ څخه تر ۲۰۱۲ پورې د اسلامي ټولني بنسټ مشري کوله، او له سپټمبر راهیسې حسین افندي کاوازیچ ټاکل شوی دی. هغه کس چې د اسلامي ټولني بنسټ د ریاست مسؤلیت په غاړه لري (له هغه وخت راهیسې چې په ۱۸۸۲ کال کې د بوسنیا په اړه د اتریش-هنګري امپراتورۍ واکمنۍ پرمهال تاسیس شو) د مشر علماو لقب لري.^{۴۱}

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

دا اداره عبارت ده له:

-په بوسنیا کې اسلامي ټولنه د اتو فتواگانو دفترونه لري، سربيره پردې چې د ولسمشرۍ دفتر د مرکزي ادارې په توگه په پلازمینه سراجیوو کې موقعیت لري. د بوسنیا د عالمانو په ریاست کې د سلووینیا جمهوریت، د کروشیا جمهوریت او د صربیا په ایالت کې د اسلامي ټولنو ادارې هم شاملې دي.

لکه څنګه چې مور مخکې وویل، په بوسنیا کې د اسلامي ټولنې بنسټ ترټولو مهم لومړیتوب، له ۱۹۹۵ کال وروسته، د خپلو املاکو میراثونو بیرته ترلاسه کول او بیا رغول وو، په ځانګړې توګه په بوسنیا کې، په شمول د هغو ملکیتونو چې د ریپبلیکا سرپسکا ادارې دننه موقعیت لري، چې دپراخه ویجاړتیا سره مخ شوي وو.

-له ۱۹۹۵ کال راهیسې، یو شمېر جوماتونه په هغو ځایونو کې بیا رغول شوي دي چې ویجاړ شوي یا ویجاړ شوي وو. خو، د بیارغونې دا هڅې د کډوالو او بې ځایه شویو کسانو د راستنیدو ورته کچه سره نه دي برابر شوي. له بلې خوا، هغه روحاني دلیلونه او انگیزې چې د دې خلکو فزیکي راستنیدو سره مل دي باید چمتو شي. دا روحاني راستنېدل یوازې د جماعت اسلامي ادارې لخوا تضمین او ملاتړ کیدی شي.

د جګړې څخه مخکې د جوماتونو د بیارغونې د ورو سرعت تر شا یو شمېر دلیلونه شتون لري:

لومړی: له ۱۹۹۵ څخه تر ۲۰۰۰ پورې، یوه امنیتي ستونزه وه چې د بې ځایه شوو کسانو د خپلو اصلي استوګنځایونو ته د راستنیدو مخه ونیوله.

دوهم: د بوسنیا څخه په زوره بې ځایه شویو کسانو (د مسلمانو بې ځایه شویو په ګډون) یو شمېر بې د اروپا، شمالي امریکا او آسټرالیا په مختلفو هیوادونو کې د استوګنې نوي ځایونه موندلي دي. لکه څنګه چې دوی د نوي ژوند او دندو د جوړولو فرصتونه وموندل، یوازې یو څو بې پرېکړه وکړه چې په بوسنیا کې د جګړې څخه مخکې خپلو استوګنځایونو ته راستانه شي.

درېم: په بوسنیا کې اقتصادي وضعیت ډېر خراب دی، او کار موندلو کې ستونزې شته. پلانونه روان دي چې ګڼ شمېر صنعتي تصدۍ خصوصي شي او د هغوی ملکیت خصوصي سکتور او بهرنیو شرکتونو ته انتقال شي. دا د عادي کارګرانو په لګښت ترسره شو، او دا تاسیسات بیا رغول شوي یا خپلو پخوانیو فعالیتونو ته بیرته نه دي راستانه شوي. د دې ټولو سربیره، د بې ځایه شویو کسانو د راستنیدو د

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

پروگرامونو د پلي کولو په لاره کې د ټولو خنډونو د لرې کولو لپاره سختې هڅې روانې دي چې د دوی د خوښې لارې سره سم ترسره کېږي.

څلورم: له بوسنیا څخه لويديځو اروپايي هیوادونو، متحده ایالاتو او کانادا ته د ځوانانو دوامداره مهاجرت د هیواد د خراب اقتصادي وضعیت او په نږدې راتلونکي کې د ښه والي هڅوونکو ښو نشتوالي پایله ده.

پنځم: هغه کډوال چې خپلو ښارونو او کلیو ته راستانه شوي، چیرې چې نسل وژنه او قومي تصفیه په کې ترسره شوې وه، د دوی د قومي تړاو له امله د نژاد پرست چلند سره مخ شوي وو. په بوسنیا کې د مسلمانانو د لوی شمیر قربانیانو ته په پام سره، په "قومي پاکو سیمو" کې نژادپرستي په عمده توګه بیرته راستنیدونکي مسلمانان په نښه کوي.

شپږم: په بوسنیا کې د نړیوالې ټولنې دلچسپي په دوامداره توګه کمېږي. په ۲۰۰۳ کال کې په عراق کې د امریکا د مداخلې راهیسې، د نړیوالې ټولنې تمرکز نورو "ګرمو ځایونو" ته اړول شوی، چې په بوسنیا کې د کډوالو او بې ځایه شویو کسانو د راستنیدو پروګرامونو پلي کول نور هم پیچلي او ګډوډ کړي دي.

دا ټولې ستونزې او ننگونې چې بوسنیایي مسلمانان په خپل ورځني ژوند کې ورسره مخ دي، دوی په خپل روان حال کې، د خپلو ژورو خاطر، دردونو او ټپونو سره په مستقیم ټکر کې اچوي. په عیني ډول، مور یو ځل بیا تینګار کوو چې دا ډول ننگونې کاتولیکان، ارتودوکس او نور بوسنیایي اوسیدونکي هم ورسره مخ دي. خو، د مسلمانانو له خوا د لویو زیانونو، د هیواد اوسني جیوستراتیژیک وضعیت، او د بالکان-اروپا اړیکو بدلیدونکي تحرک ته په پام سره، بوسنیایي مسلمانان به د دې ستونزو سره تر ټولو ډیر زیانمنونکي وي، او د دوی کړاو به اوږد شي.

-په بالکان کې اسلاموفوبیا:

حتی د سوسیالیستي یوګوسلاویا په جریان کې، مسلمانان کله ناکله د اسلاموفوبیا له څرګندونو سره مخ کېدل. د ۱۹۸۰ لسیزې په اوږدو کې په کوسوو کې ناکراری د سوسیالیستي یوګوسلاویا د تاریخ په هغه پړاو کې د اسلاموفوبیا لیکنو خپرولو ته هڅونه ورکړه. امریکایي متخصص، نورمن سیګار، یو متن

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

ولیکه چې پکې یې د تیرې پیړۍ د ۱۹۸۰ او ۱۹۹۰ کلونو په اوږدو کې د بلگراد د روڼ اندو لخوا د بالکان مسلمانانو سره د اسلاموفوبیا چلند مثالونه لیست کړل^{۴۲}

-اسلاموفوبیا، چې په رسنیو کې یو له خورا پراخه کارول شویو اصطلاحاتو څخه دی، او په عمومي توګه په اروپا او لویدیځ کې یوه جیوپولیتیک ایډیالوژي ده، د دې مفکورې پر بنسټ ولاړه ده چې مسلمانان په اروپا او لویدیځ کې نه غوښتل کېږي، دوی "اجنبیان"، "نور" دي^{۴۳}

-هغه لیکنې چې د اسلاموفوبیا ایډیالوژۍ سره پیژندل شوي دي د شلمې پیړۍ په پیل کې په انګلستان، جرمني، فرانسه او نورو اروپایي هیوادونو کې لیکل شوي یهودي ضد لیکنو سره همغږي شکل لري^{۴۴}

-په اروپا کې ډېرو مسلمانو مفکرینو، او همدارنګه نورو اروپایي ډیموکراتیکو او سیکولر لیکوالانو، د اسلاموفوبیا په اړه لیکنې او مرستې کړې دي او د دې بریدونو او بدنامو کمپاینونو ته یې ځوابونه ورکړي دي. د اسلام ضد کسان ویل چې اسلام اروپا ته راغلی، خو دوی دا حقیقت له پامه غورځولی چې عیسویت او یهودیت هم هغه مذهبونه وو چې اروپا ته راغلي او هلته نه دي پیدا شوي. له همدې امله، د خالص مذهبي نظره، اروپا یوه مستعمره شوې وچه ده؛ عیسویت، یهودیت او اسلام، د نن ورځې د اروپا دودیز مذهبونه، د دوی په خاوره کې نه دي رامینځته شوي، بلکې د منځني ختیځ د مثلث څخه معرفي شوي دي: بیت المقدس، مکې او مدینې څخه .

-د نږدې راتلونکي ننګونې :

د دې لیکې په پای کې، موږ تاسو ته یادونه کوو چې د بوسنیا د مسلمانانو راتلونکي یو ټاکل شوی یا ورکړل شوی نه دی. بلکه، د دوی لپاره راتلونکي یوه دنده او دوامداره هڅه ده، چې د ډیری خنډونو له امله خنډ سره مخ کېږي.

نورمان سیرګار، دور المستشرقین الصرب في تبرير الإبادة الجماعية المرتکبة ضد مسلمي البلقان، منشور في المجلة الفصلية للثقافة
-رقم ۳، لندن، ۱۹۹۴ - XXXVIII - الإسلامية، مجلد

۴۲- انظر إلى مقالنا: أنس كارتيتش، من هو الآخر في وقتنا الحاضر؟، ورفات متفرقة، مؤسسة قرطبة، لندن، ۲۰۰۱ -

۴۳- عرض مميز لمظاهر من الإسلاموفوبيا الحديثة - في الغرب، انظر: الإسلاموفوبيا والكرهية ضد المسلمين: الأسباب والعلاج، مؤسسة قرطبة، لندن،

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

-د هغه څه له مخې چې مور د هغو بنسټونو په اړه پوهیږو چې پر هغو باندې د گوندونو فعالیتونه ولاړ دي، د ارادې اعلان، او د بوسنیا مسلمانانو سره تړلي ملي او مذهبي بنسټونو پالیسی، مور کولی شو ووايو چې د دې هیواد مسلمانان باید لاندې ټکو ته غاړه کېږدي:

لومړی: د بوسنیا ساتل د یو داسې او توکمیزمذني دولت په توگه، پاتې کیدل چې د دې ټولنیز جوړښت جوړونکي ټول خلک پکې ځای پر ځای کړي..

مرحوم ولسمشر الیجا عزتبیگويچ تکرار کړه او په ډیرو مواردو کې یې وویل: "مور باید په بوسنیا کې له صربانو او کروشیایانو سره واک شریک کړو، خو مور به بوسنیا ته اجازه ورنکړو چې ویشله شي".

دوهم: د بوسنیا مسلمانان باید سخت کاروکړي ترڅو خپل هیواد د اروپایي اتحادیې او ناتو سره یوځای کړي. بوسنیایي مسلمانان په دې باور دي چې دا به هیواد ته اقتصادي سوکالي او امنیت راولي.

دریم: بوسنیایي مسلمانان چمتو دي چې خپل اسلامي دودونه د دین او کلتور په توگه وروزي، او دوی یې د خپل ملي هویت کلیدي برخې گڼي. په دې اړه، مور وایو چې د بوسنیا مسلمانانو د کلتوري او مذهبي اړیکو د مختلفو بنو سره د لیدو او تطبیق لپاره ډیر فرصتونه درلودل، او دوی په اروپا او منځني ختیځ کې د مسلمانانو سره قوي اړیکې جوړې کړي.

د بوسنیا د مسلمانانو د راتلونکي په وړاندې د مهمو ننگونو په اړه، مور دوی په لاندې کچو کې گورو:

لومړی: د بوسنیا د دولت د اصلي شتون په اړه پوښتنه کول د دې هیواد د مسلمانانو د شتون په اړه پوښتنه کول دي. دا ننگونه د بوسنیا د یو ډیموکراتیک، عصري او څو مليتي دولت په توگه د ساتلو لپاره د هڅو په کولو سره له منځه وړل کیدی شي او باید ترسره شي.

دوهم: په اروپایي وچه کې یو نوی او پټ رجحان شتون لري چې د اروپا سره د اسلام تړاو تر پوښتنې لاندې راولي او هڅه کوي چې د دې تړاو د ادعا کولو مخه ونیسي. له همدې امله، د بوسنیا مسلمانانو په وړاندې لویه ننگونه د اسلام د عصري انځور د وړاندې کولو او په بوسنیا او بالکان کې د اسلام او مسلمانانو د کلتور د یوې مستندې نمونې د وړاندې کولو طریقې نوي کول دي. په دې هیواد کې د مسلمانانو تعلیم یافته طبقه باید د اسلام او اسلامي کلتور یوه متحرکه او متقابله نسخه د هغې شاوخوا چاپیریال سره وړاندې کړي.

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

دریم: په نږدې راتلونکي کې د لویدیځ بالکان هیوادونو د شاملولو لپاره د اروپایي اتحادیې ختیځ ته پراختیا پخپله په بوسنیا کې د مسلمانانو د راتلونکي په وړاندې یو له لویو ننگونو څخه ده. نن ورځ، د اروپایي اتحادیې په هیوادونو کې گڼ شمیر مسلمانان ژوند کوي او کار کوي. دا حقیقت د بوسنیا مسلمانانو لپاره یو دلیل او توجیه وړاندې کوي چې د دې متحدې اروپایي پروژې سره د یوځای کیدو لپاره کار وکړي. دوی اړدي چې د دې لپاره ښه چمتووالی ونیسي ترڅو دا د ترلاسه شي چې د دوی گډون گټور وي.^{۴۵}

-په پایله کې، مور وایو چې د سولې د اوږدې مودې ډیرو وختونه دې هیواد ته اجازه ورکړې چې پرمختګ او سوکالي ترلاسه کړي، چې په ترڅ کې یې د بوسنیا انساني او ټولنیز جوړښت نوی او پراختیا موندلې ده. له بلې خوا، جگړو تل په بوسنیا کې ویجاړتیا رامینځته کړې ده، هغه هیواد چې مختلفې ډلې، مذهبونه او ملیتونه یې سره یوځای کيږي.

-راځئ چې دا هیله ولرو چې په بوسنیا کې سوله به د دې هیواد د خلکو، مذهبونو او قومي ډلو ترمنځ د څو اړخیزو اړیکو بیارغونې لامل شي.^{۴۶}

په بوسنیا او هرزه گووینا کې د ۲۰۰۰ میلای کال مهمې پېښې (د مسلمانانو دردونه او امیدونه) :

د جمهور رئیس علی عزت استعفی:

-د جمهور رئیس استعفی په نولو موازینو سره یوه تاریخي واقعه شمیرل کيږي چې اعلان یې مخکې شوی وه مکرډاکتوبر په ۱۵ نیټه یې په رښتوني ډول سره وړاندی کړه ، دی د مسلمانانو واقعي غمخوړه چی ټول عمری جهاد او مبارزه وکړه ترڅوخیل هدفونه او هیلی په لاس راوړي مگر ځینی یی ترلاسه اوځینی نورې یی سرته و نه رسیدی دا د ژوند لارده ځکه چی لوی پروگرامونه د راتلونکو نسلونو دنده اووظیفه ده او دا په یوه سړي او یا یوې ډلې باندي نه ترسره کيږي سره ددې چې مشري اولارښوونه ډیر ارزښت

^{۴۵} - اپر کارنیولا-سلوانیا

دالیکنه د ډاکټر انس کاریچ ده چې د سراجیوو په اسلامي کالج کې د قرآن کریم د تفسیر پروفیسور او په څو لویدیځو پوهنتونونو کې میلمه پروفیسور دی. هغه یو څېړونکی دی چې په اسلامي میراث او فلسفه کې تخصص لري. هغه د عربي منتي تفسیر میراث په اړه گڼ شمېر مطالعات او څېړنیزې مقالې خپري کړي دي، چې په ځانگړې توگه د فلسفي انسایکلوپېډیا "د پاکوالي د ورونو خطونه" انتقادي او تفسيري لوستل دي.

په عربي ژبه ژباړل شوی: کریم المجري - د بالکان په چارو کې متخصص څیړونکی؛ - .

دبوسنیا او هرزوگووینا هیواد

او اوچت مقام لری او داد قیام اوغورځنگ لومړنی شرط او د یوه پروگرام د پرمخ بیولو لپاره تخم «زری» حساییری .

-روښانه ستوری خپله ځلا ساتی اگرکه دا ستوری د لومړی قطار څخه راوړسته شی او یایی د ډوبیدو» غروب « وخت راوړسیری دا وصف په علی عزت رحمت الله علیه ښه تطبیقییری چی ریاست یی پریښود مگر د خپل گوند مشر توب بی پریښود، اوځان یی د نورو مصروفیتونو څخه خلاص کړ ترڅو د خپل گوند د صف پاکولو او صفا کولو ته په کلکه ملا وتړی لکه بزگر چی خپل کښت د مضر و حشراتو او طفیلی نباتاتو څخه پاکوی او بیایی فصل ته د خوښی او خوشحالی سترگی غړوی خود علی عزت غوندی ځلانده ستوری په ځلیدو دی خو کفار هر وخت خفه کیږی ولې دده په رڼا به راتلونکی نسلونه خپله مبارزه مخ په وړاندی بیایی ترڅو خپلو پاکو هدفونو ته په دنیاکی په بریالیتوب سره ورسیری او یا د آخرت په ښایسته کولو سره د شهادت جامونه په سرواړوی.

-علی عزت اوس د ۷۶ کالو (دا ۲۰۰۱ میلادی کال وه) په عمر دی او د داسې سیاسي خطرناکې مرحلې څخه د تیریدو لپاره ځان برابر وی چې د بوسنیا په زرکلن تاریخ کې بی ساری دی او ده په خپل ژوند کې د بوسنیا هیواد ته داسې سیاسي او قانوني موجودیت و باښه چې ټوله نړی پرې اعتراف کوی، د ملگرو ملتونو غړیتوب یی هم لاس ته راوړ او اوس پدی هڅه کې دی چې د اروپا د یووالي په ډله کې داخل او د ناتو په ټولنه کې غړی و منل شي ترڅو یی سیاسي وجود تضمین شي او د گاونډیانو په سترگو کې د ښکار ځای و نه نیسي اگرکه په صربیا او کرواتیا کې دیموکراتیک حکومتونه منځته راغلي، د بوسنیا اوهر سوگووینا اړیکې د صربیا او کرواتیا د نویو حکومتونو سره تر ډیره ښې شوې دي ، ځکه چی په سیمه ایز او دیپلوماتیک اړخ کې مرستې زیاتې شوې دي. د ساری په ډول کله چې علی عزت په ۲۰۰۰ م کال کې کرواتیا ته سفر وکړ د هغه هیواد ټولې اندیښني له منځه لاړې او د جمهور رئیس ستیب میسیتیش سره بی خبرې کړې او په پلازمینه « زاگرب کې یی څو تړونونه هم ورسره لاسلیک کړل چې داد علی عزت د استعفی څخه وړاندې د اکتوبر په میاشت کی ترسره شول او دکرواتیا نوي جمهور رئیس د بوسنیا د خواخوږو څخه گڼل کیدو او داخواخوږی یی هله څرگنده شوه چې کله یی د «لاهای» د جنگی جرائمو د محکمې په وړاندې یی گواهي ورکوله ویی ویل: د بوسنیا او هرزوگووینا سیاسي جوړښت د کرواتیا څخه ډیر وړاندې دی او داسې دلایل یی وړاندې کړل چې د کرواتیا مخکینی جمهور رئیس یی «ترکمان» پرې سپک او ملامت کړ داد علی عزت او کرواتی جمهور رئیس د شخصي اړیکو په بنسټ ولاړې وې.

دبوسنیا او هرزوگووینا هیواد

- د ۲۰۰۰ م کال ترختمیدو د بلگراد او بوسنیا ترمنځ د سفیرانو تگ راتگ پیل شو او اقتصادي تړونونه لاسلیک شول او د صربیا نوی جمهور رئیس فوسلاف کوستو نساد بوسنیا او هرزوگووینا د پولو احترام اوسیايي جوړښت د ساتنې تعهد یې وکړ.

- د نومبر د میاشتی په لومړیو کې د «دایتون غونډه او همدا رنگه په ۲۴ نومبر د «زاگرپ» غونډه هم دایره شوه دواړو د بوسنیا دخپلواکي د پولو احترام او د داسې یو سیمه ایز جوړښت منځته راتلل چې بیا نظامي یرغل ته مخه خلاصه نشي او مختلفې نارې سورې بندې کړي پدې هڅه او هاند چې دبوسنیا هیواد په نړیوالو مختلفو اتحاد یو او ټولنو پورې و تړله شي، او هغه کشمکش او فشار چې په علي عزت او د هغه په گوند نړیوالو ټولنو را منځته کړی وه، علی عزت یې داسې په میړانه مقابله وکړه چې هیڅکله د هیریدو وړنده او هغه پدې ټکی چې دعلی عزت د استعفی څخه وروسته به څوک د هیواد جمهور رئیس وي.

- د ملگرو ملتونو استازی د بوسنیا دجمهوری ریاست او د خلکو له خواد ټاکل شوي پارلمان د پریکړې پر خلاف هڅه کوله چې «بیدقا» ددې مقام لپاره ونوموي د بوسنیا د قانون په اساس د نوي جمهور رئیس ترتیاکني پورې به د مخکیني مستعفي شوي جمهور رئیس په خوښه ددې څوکی لپاره څوک نومول کيږي، ولی د ملگرو ملتونو استازی پرته له کومی گټې خپلو هلوځلو ته دوام ورکاوه خو د بوسنیاد جمهوري ریاست مجلس او پارلمان پدې فیصله وکړه چې تر نوو ټاکنو پورې به «خالد قینباس» د علی عزت په خوښه د دې مقام چارې پر مخ بیايي او دا پریکړه یې د ملگرو ملتونو د ارتباط څانگی ته واستوله.

ظلمونه او تهدیدونه: هغه ظلمونه او ناخوالې چې د بوسنیا او هرزوگووینا مسلمان ولس ورسره مخامخ شو دا ټول د ملگرو ملتونو د استازی «فولفغاتع بتریش» په اشاره وه له هغې څخه د نړیوال ځواک لخوا د بوسنیاد تلویزیون تړل هم وه چې داد مسلمانانو په مقابل کې یو ثقافتی ظلم او تیری شمیرل کيږي چې دا د هغو نیوکو سره یو ځای زمزمه کیده کوم چې د صربیانو په لاس د ږنگ شوو جوماتونو په بیا آبادیدو باندې تینگار وه چې ددې نیوکو څخه یوه هم د کاتولیکي کار دینال بولتس هغه وینا ده چې د ایتالیایی اخبار سره یې په څرگنده او ښکاره دروغو سره داسې وویل: په بوسنیا او هرزوگووینا کې داسی هڅې روانې دي چې یواځې په پلازمینه سرائیوو کې ۲۶۷ جوماتونه جوړیږي مگر په حقیقت کې یواځې ۸ جوماتونه جوړیږي او بس، (د کاتولیکي کار دینال دومره زیاتو جوماتونو دجوړیدو خبرصرف په مسلمانانو باندې دکفري نړی له خوا یو ډول فشاردی چې ښايي دولت ټوله بودیجه په جاموتونو لگوي).

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

-او کوم اساسی خطرونه چې د بوسنیا مسلمانان ورسره مخامخ دی د هغه زیاتومینونو موجودیت دی چې یواځې تیر کال یې د یو میلیونونو اعلان وشو خو تر اوسه پورې ۱۲۰ زره ترې ایستل شويدي او بس او همدا رنگه د مسلمانانو څخه د هغه وقفي ځایونو اخستل او مسلمانان په زور ورڅخه محروم ول دي چې تقریباً سل کاله وړاندې د اتریش هیواد په ظالمانه یرغل کې ترې اخستل شوي وه او بیا د یوگوسلاویاد کمونستي تیري څخه پیل او د هغې د ړنگیدو څخه وروسته هم مسلمانان د خپلو اوقافو څخه محروم و ساتل شول آن تردې چې د ملگرو ملتونو استازی «هم د «وقف» موسسې ته د اوقافو په نه سپارلو ټینګار کاوه. دا د بوسنیا او هرزگووینا په هیواد کې د ځینو مهمو پېښو لنډیز وه چې په ۲۰۰۰ م کال کې منځته راغلې وې چې د روژې د مبارکې میاشتې او کوچني اختر په را رسیدو سره پای ته ورسیدي ، مسلمانان د یو کلک دیوال په څیر دي چې د یو بل په ټینګښت کې یې مهم رول لوبولی شي خو افوس چې مسلمانان په خپل دین باندې محکم او ثابت وی .^{۴۷}

-د الفرقان او نیزه خپرونه د کویت هیواد به بوسنیا او هرزه گووینا کې د مسلمانانو دردونه او امیدونه ، ابو حمزه محمد بشیر مدنی.

-د مقاومت فیلسوف... د عزت بیگوویچ لور د خپل پلار او د هغه د وروستي پیغام په اړه خبرې کوي :

^{۴۷} - الفرقان او نیزه خپرونه د کویت هیواد به بوسنیا او هرزه گووینا کې د مسلمانانو دردونه او امیدونه ، ابو حمزه محمد بشیر مدنی ژباړه .

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

-د بوسنیا ولسمشر الیجا عزت بیگوویچ د فبروري په ۲۱ مه د کوواچي هدیره کې دعا کوي. عزت بیگوویچ د فبروري په ۲۲ مه د زړه د ناڅاپي حملې وروسته د معاینې او درملنې لپاره کلینیک ته وړل شوې وه. د بوسنیا مرحوم ولسمشر، الیجا عزت بیگوویچ (الجزیره/اداري).
راپور : عبدالمنعم هیکل.

.۲۰۲۴/۱۲/۱۹

-له دې نړۍ څخه د وتلو په ورځ سهار وختي، الیجا عزت بیگوویچ د خپل مرگ په بستر کې ناست و، او له خپلې مشرې لور، لیلی سره یې د هغه لوی درس په اړه خبرې کولې چې هغه په خپل ژوند کې زده کړی و... یو داسې ژوند چې په هیڅ ډول عادي نه و.

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

-د زندان له ژورو څخه د سیاست تر دهلیزونو او د جگړې ډگرونو پورې، د بوسنیا او هرزیګوینا مرحوم مشر- د خپل ۷۸ کلن ژوند په اوږدو کې - د خپل هیواد د تاریخ په یوه مهم پړاو کې په دوامداره توګه د ژوند معنی لټوله. هغه د ختیځ او لویدیځ ترمنځ د خپل هدف، خپل ایمان او د اسلام پیغام په اړه پوښتنې کولې.

-د هغه د بډایه ژوندلیک او تاریخ څخه، داسې ښکاري چې هغه په پیل کې ځینې ځوابونه وموندل، مګر هغه تل د ډاډ په لټه کې و. دا ډاډ، چې د سختیو لخوا رامینځته شوی او پالل شوی، تر هغه وخته پورې کرل شوی او پالل شوی و چې د هغه زړه ډک شو، او هغه د جلاوالي په وخت کې د خپلې لور سره د شریکولو لپاره ناست و.

-د هغه له مړینې څخه یوویشتمه کاله وروسته، میرمن لیلی اقمشامیا د خپل پلار د ژوند ځینې کیسې او هغه رازونه بیانوي چې د هغه کیسه تر نن ورځې پورې دومره الهام بخښنه کوي. دا مرکه د زرې کورنۍ کور کې ترسره شوه، کوم چې اوس د بوسنیا پلازمینې، سراجیوو د پریکا په ګاونډ کې د الیجا عزتبیګوویچ بنسټ مرکزي دفتر دی.

-هغه وایي، "کله چې زه د خپل مرحوم پلار یادونه را یادوم، زه پوهیږم چې دا تر ډیره د هغه سړي انځور دی چې په فکر کې ورک شوی و. هغه ډیرې خبرې نه کولې، مګر تل یې په یو څه فکر کاوه، لوستل یا لیکل".

-هغه (لیلی) د خپل پلار د ژوند تجربه د "بشپړ او متنوع" په توګه بیانوي: یو اروپایي مسلمان، یو سیاسي زنداني، د سیاسي ګوند بنسټ ایښودونکی، یو سیاستوال، د فاشیست ضد، د هیواد د دفاع لپاره د جگړې په جریان کې د بوسنیا د اردو عالی قوماندان، او په ورته وخت کې د انسان روح او د انسانیت لپاره د خدای په پیغام باندې ژور متفکر باور لرونکی. هغه د خپل ژوند فلسفه د هرې سیاسي پریکړې په جوړښت کې واوښله چې هغه یې وکړل هڅه یې کوله چې په آزادۍ او د ښه والي لپاره د مبارزې په اړه د هغه باور ته غاړه کېږدي".

-اندیښنې او رولونه :

د اندیښنو او دندو دا ژوروالی او یو بل سره یوځای کول د علی عزت بیګوویچ د ژوند یوه مهمه ځانګړتیا وه چې له پیل څخه وه. هغه په ۱۹۴۶ کې د مسلمانو ځوانانو غورځنګ کې د ښکیلتیا له امله زنداني شو، کله چې هغه یوازې ۲۱ کلن و، د یوګوسلاویا په پوځ کې یو سرتیری.

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

-له درې کاله بند وروسته، ځوان فعال د کار موندلو، پوهنتون ته د زده کړې او نوې کورنۍ د پیلولو لپاره خوشې شو.

- د علیجا عزت بیګوویچ موزیم کې یو عکس په ۱۹۴۶ کې د هغه د بند اسناد وړاندې کوي (الجزیره) ځوان علیجا عزت بیګوویچ په ۱۹۴۶ کې په زندان کې (الجزیره).

-هغه د کرنې انجینرۍ زده کړه پیل کړه، بیا یې قانون ته مخه کړه. هغه بیا په ساختماني سکتور کې کار وکړ، په مونټینېګرو کې د اوبو بریښنا ستیشن د جوړولو څارنه یې کوله. په ورته وخت کې، هغه د "اسلامي بیدارۍ ستونزې" په اړه د مستعار نوم لاندې مقالې ولیکلې. هغه واده وکړ او د خپلې میرمنې، خالدې سره یې درې ماشومان درلودل: لیلی، سبینا، او باقر. هغه وروسته پنځه لمسیان درلودل.

میرمن لیلی وایي، "هغه د خپل پلارتوب لپاره ډیر وقف شوی و. هغه زموږ د روزنې لپاره خورا روښانه لید درلود، چې ډیر بنسټیز اصول یې پکې شامل وو، مګر هیڅکله یې زموږ شخصیت یا وقار ته هیڅ زیان نه دی رسولی. د تعلیم او نظم لپاره دې معتدل او ډیموکراتیک چلند زموږ په زړونو کې د هغه لپاره ریښتیني مینه او درناوی رامینځته کړ."

-د دې چلند له لارې، هغه "د خپلو ماشومانو سره نږدې اړیکې جوړې کړې، کوم چې د هغو ستونزو او سختیو په لرې کولو کې مهم وو چې موږ وروسته د یوې کورنۍ په توګه ورسره مخ شوو.

او دا ستونزې څومره وې. کله چې هغه خپلې شپږمې لسیزې ته نږدې شو، عزتبیګوویچ په ۱۹۸۳ کې د ۱۲ نورو مسلمانو روڼ اندو او مفکرینو سره یوځای په یوګوسلاویا کې د "د اساسي قانون د ښکولو لپاره په یوه سازمان" کې د ګډون په تور محاکمه شو.

-هغه په ۱۴ کاله بند محکوم شو. تر هغه وخته پورې، د هغه درې ماشومان لوی شوي، واده شوي، او هر یو یې خپلې کورنۍ درلودې.

-له زندان څخه لیکونه :

لیلی وایي چې سرب کال - له دې محاکمې څخه نږدې ۴۰ کاله وروسته - هغه وکولای شوه چې د خپل پلار سره د هغه د بند پرمهال تبادلې شوي د ټولو لیکونو بیاکتنه وکړي. هغه بیا پوه شوه چې هغه هیڅکله د خپل پلار په اصلي هویت نه پوهیده پرته له هغه لیکونو چې هغه ورته له زندان څخه لیرلي وو.

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

-دا لیکونه "زموږ د ژوند ترمنځ یوازینی اړیکه وه. په هغه وخت کې، د هغه لمسیان زیږیدلي وو، او هغه ځینې یې ترهغه وخته پورې ونه لیدل چې له زندان څخه خوشې شو. موږ هر یو په خپل ډول د دې بې عدالتۍ سره مخ شوو. زه په شخصي توګه تل حیرانه وم چې هغه څه فکر کوي کله چې هغه د ۱۴ کلن بند سزا سره مخ شو".

انځور ۵: عزت بیګوویچ د خپلې میږمنې خالدې، د هغه لور لیلی او د هغه لومړۍ لمسی سیلما سره په ۱۹۷۷ کې د کروشیا دوبروونیک ته د سفر په جریان کې (الجزیره).

-میږمن لیلی موږ ته د دې لیکونو څخه یو وښود چې د هغې پلار هغې ته لېږلی و کله چې هغه پوه شو چې هغه به په زندان کې اوږد وخت تیر کړي.

-په هغه کې، هغه وایي: "کله چې زه ستاسو څخه یو لیک ترلاسه کوم، زه یې سمدلاسه په خپله ټولګه کې نه ساتم. زه یې د څو ورځو لپاره په خپل جیب کې ساتم او وخت په وخت یې بیا لولم ترهغه چې بل لیک راشي".

- "ستاسو ټول لیکونه ما ډیر ځوروي. زما ژوند ممکن پدې ډول لنډ شي، مګر دوی ماته خوښي راوړي، او هره خوښي خپل قیمت لري".

- "بله خبره دا ده چې زه به ستاسو ټولو پرته څه وکړم؟ زه هڅه کوم چې دا مسله د ځان او ستاسو ترمنځ د ټولو ورځو راهیسې حل کړم ځکه چې موږ جلا شوي یو. زه نه پوهیږم چې څنګه، یا که، زه به یې وکړم. زه باید د دې لیوالتیا سره ژوند کول زده کړم، لکه یو ږوند سړی چې هڅه کوي د ږانده کیدو سره عادت شي. دا باید همداسې وي".

- "په هرصورت، داسې ورځې (یا شپې) شته چې د غرور، یا حماقت له امله (چې څه وغواړئ)، زه له شیانو سره په بل ډول چلند کوم. زه ځان ته وایم: ته الیجا عزتبیګوویچ یې. ته دا کولی شې، او ته باید، که نه نو ما د هرڅه په اړه دروغ ویلي دي. په دې توګه زه هر هغه څه تنظیموم چې زما سره پېښ شوي دي ترڅو زما برخلیک زما لپاره معقول ښکاري، او هغه برخلیک چې زه یې په اړه فکر کوم ناګزیر او طبیعي ښکاري".

-انځور ۴: الیجا عزتبیګوویچ د خپلې لور لیلی سره د لیدنې پر مهال په ۱۹۹۸ کال کې قطر (الجزیره).

په ۱۹۹۸ کال کې د قطر د سفر پر مهال عزت بیګوویچ له خپلې لور لیلی سره (الجزیره).

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

- د میرمن لیلی په وینا، دا کلمې، چې هغه د ځان د تسلیت لپاره کارولې، د هغه ماشومانو ته هم وې.
- هغه د خپل بند نږدې شپږ کاله تیر کړي وو، چې د سیاسي شرایطو د بدلون او د کمونیستي یوگوسلاویا رژیم د سقوط له پیل سره سم پای ته ورسیده چې هغه یې بندي کړی و.
- د نومبر په ۲۵، ۱۹۸۸ کې، عزت بیگوویچ یو ځل بیا آزادي ومیندله.

یوه نوې جگړه:

-مگر ژر چې هغه د خپل زندان د بند دورې لږې نه کړې نو هغه د خپلې بلې جگړې لپاره چمتووالی پیل کړ. هغه "یو ځل بیا خپل ژوند په خطر کې واچاوه او د پخوانۍ یوگوسلاویا په مشهورو شخصیتونو یې غږ وکړ چې سره راتول شي ترڅو یو سیاسي گوند رامینځته کړي چې د مسلمانانو او نورو اتباعو استازیتوب وکړي چې د دې غورځنگ د اهدافو ملاتړ وکړي".

-یوازې دوه کاله وروسته، په هماغه ورځ چې هغه له زندان څخه خوشې شو - لکه څنګه چې د هغه لور یادونه کوي - عزت بیگوویچ د بوسنیا او هرزیگووینا جمهوریت د ټاکل شوي ولسمشر په توګه د هیواد د لومړیو ډیموکراتیکو ټاکنو وروسته خپلې لومړۍ غونډې ته روان و.

انځور ۹: د بوسنیا د مرحوم ولسمشر الیجا عزت بیگوویچ (الجزیره) لخوا په لاس لیکل شوي لیکونه

د الیجا عزت بیگوویچ (الجزیره) څخه په لاس لیکل شوي ډایري.

-د دې شیبې په بیانولو سره، د هغه لور وايي چې که څه هم دا "د اطمینان یوه شیبه وه، وروسته یې د جگړې په کلونو او هاخوا، د هغه د ژوند تر پایه پورې یې په هغه باندې دروند بار واچاوه".

-په هرصورت، هغه زیاتوي، "ایا وضعیت د یو باوري سړي په ژوند کې توپیر درلود چې باید د عمل له لارې او د ستونزمنو او دردناکو پریکړو په کولو سره خپل باور څرګند کړي، او څوک چې د نړۍ د بې عملۍ له امله مایوسه شوی وه چې په انسانیت او ډیموکراسۍ یې په کلکه باور درلود؟"

-علی عزت بیگوویچ اړ شو چې د عصري بوسنیا په تاریخ کې ترټولو سختې پریکړې وکړي. کله چې پخوانۍ یوگوسلاویا ټوټه ټوټه شوه او جمهوریتونو یې یو په بل پسې خپلواکي اعلان کړه، سارایوو باید د خپلو

دبوسنیا او هرزوکوینا هیواد

ګاونډیو، سربیا او کروشیا د هیلو وروسته چټکه پریکړه وکړي چې د بوسنیا سیمې د قومي کرنو له مخې د دوی ترمنځ وویشي او د دوی اړوندو سیمو سره یې یوځای کړي.

-د خپلواکۍ قیمت :

بوسنیا، د علی عزت بیګوویچ په مشرۍ، د فبروري په وروستیو او د مارچ په لومړیو کې د ۱۹۹۲ کال د فبروري په وروستیو او د مارچ په لومړیو کې د یوې مشهورې ټولپوښتنې وروسته د یوګوسلاویا څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. پایله د خپلواکۍ په ګټه ۹۹٪ وه، چې ۶۴٪ رای ورکونکو پکې برخه اخیستې وه.

-په هرصورت، بوسنیایي صربانو - چې ټولپوښتنه یې بایکات کړه - او صربیا، چې د دوی ملاتړ یې کاوه، د خپلواکۍ پریکړه یې رد کړه، او د دوی وسله والو ډلو په بوسنیاک (بوسنیایي مسلمان) او کروشیا نفوس برید پیل کړ، چې د دوهمې نړیوالې جګړې راهیسې په اروپا کې د لومړي نسل وژنې لامل شو.

-صربیانو باور درلود چې د ځواک په توازن کې د دوی برتري، د کمونستي دورې په جریان کې د راتولو شویو وسلو د لویو زېرمو له امله، د بوسنیایانو د ځان د دفاع د خورا اساسي وسیلو نشتوالي سره یوځای، دوی ته دا توان ورکوي چې شخړه پای ته ورسوي او په څو اونیو کې سارایوو ونیسي.

-بوسنیایان، د علی عزت بیګوویچ په مشرۍ، د مقاومت او تسلیمیدو ترمنځ د انتخاب سره مخ وو، او د دوی پریکړه روښانه وه: ترپایه به مقاومت کوي .

انځور ۲: د کورنۍ آرشیف (الجزیره) څخه د بوسنیا د مرحوم ولسمشر الیجا ایزتیبیکوویچ عکسونه

په سراجیوو (الجزیره) کې د کورنۍ په کور کې د بوسنیا د مرحوم ولسمشر عکسونه او شیان .

- دنسل وژنې جګړې په جریان کې، لسګونه زره بوسنیایان ووژل شول، سلګونه زره له خپلو ځمکو څخه بې ځایه شول، او په لسګونو زره میرمنو جنسي تیری وشول. یوازې د سربینیکا په قتل عام کې، ۸,۰۰۰ بوسنیایان د بوسنیا صربانو لخوا ووژل شول او په ډله ایزو قبرونو کې ښخ شول.

په بوسنیا کې د نسل وژنې د بندولو لپاره نړیوال اقدام د جګړې له پیل څخه نږدې څلور کاله وروسته پیل شو. په دې ټوله موده کې، بوسنیایان محاصره شوي وو او د ځان د دفاع لپاره له وسلو څخه محروم وو ځکه چې نړیوال بنديز چې د درنو وسلو لرونکي صربانو په ګټه و. بیا هم، سارایوو وکولی شول چې د عصري تاریخ ترټولو اوږده محاصره برداشت کړي.

دبوسنیا او هرزیګوینا هیواد

-د بوسنیا او غزی ترمخ:

خومره چې دا قربانی او کړاوونه لوی دي، د بوسنیا او هرزیګوینا خلک د اسرایلی اشغال له خوا نن ورځ په غزه کې د فلسطینیانو لخوا د نسل وژنې له وحشتونو او د خیانت له احساس څخه خبر دي چې دوی یې احساسوي.

-میرمن لیلی وایي، "مور کورو چې په غزه کې هره ورځ څه پېښیږي، او مور په ژوره مایوسی سره پوهیږو چې ځینې حکومتونه ورو ورو یا هیڅ عمل نه کوي، پداسې حال کې چې د اسرایلیلو پوځ - د ټولې نړۍ په بشپړ نظر کې - په لفظي ډول د غزې ټول نفوس ماتوي، هغه ځواکونه له منځه یې وړي چې د ۷۰ کلونو لپاره د اسرایلی یرغل په وړاندې په وسله وال مقاومت کې یې د ښکیلتیا جرئت درلود".

-هغه زیاتوي: "نن ورځ، هیڅوک نشي ویلای چې دوی په غزه کې د ملګرو وګړو په وړاندې د ترسره شوي جنګي جرمونو په اړه نه پوهیدل. مور د فلسطین له خلکو سره په بشپړه توګه خواخوږي لرو او هیله لرو چې نړۍ به دا جګړه ودروي، ځکه چې کله د بوسنیا او هرزیګوینا جمهوریت په وړاندې د هغې د درنو وسله والو ګاونډیانو لخوا خونړی برید وشو، نړۍ ژمنه وکړه چې دا ډول ظلمونه به هیڅکله په هیڅ ځای کې تکرار نشي".

-خو ظلمونه تکراریږي، او د دوی په اړه چوپتیا هم همداسې ده. دا هغه څه دي چې علی عزتبیګوویچ د تاریخ په دورو کې د معنی په لټه کې و او هڅه یې کوله چې په دې ژوند کې خپل ماموریت او رول درک کړي.

-د جګړې په اوږدو کې د هغه ژوند په دوامداره توګه په خطر کې و، ځکه چې د ولسمشرۍ مرکزي دفتر چې له هغه څخه یې خپلې دندې ترسره کولې په مکرر ډول بمباري شوې. بیا هم هغه تل د خپلو خلکو په منځ کې شتون درلود، د جګړې د ډګرونو معاینه کول او د دفاع د پیاوړتیا څارنه کول، د تپیانو د تسلیت لپاره روغتونونو ته تلل، د بشري اوربند په اړه خبرې اترې کول، او د نړۍ له هیوادونو سره د ملاتړ خوندي کولو او د هغه د دلیل د عدالت تایید لپاره اړیکه نیول.

-د عدالت په لټه کې:

په نومبر ۱۹۹۵ کې، علی عزت بیګوویچ د ډیتون ترون (په اوهایو، امریکا کې) لاسلیک کړ، چې په بوسنیا او هرزیګوینا کې یې جګړه پای ته ورسوله. هغه بیا خپلې مشهورې خبرې وکړې: "زما خلکو ته، زه وایم:

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

دا عادلانه سوله نه ده، مگر دا د جگړې د دوام په پرتله ډیره عادلانه ده. په داسې شرایطو او داسې نړۍ کې، غوره سوله ممکنه نه ده".

د تړون له لاسلیک کولو څو میاشتې وروسته، د بوسنیا په مشر د زره حمله راغله، مگر هغه روغ شو او د څلورو نورو کلونو لپاره یې خپل کار ته دوام ورکړ.

-میرمن لیلی وایي چې د هغې پلار "د سولې په راوستلو کې صبر وکړ. هغه هیڅکله د خپل نهه کلن بند غچ وانه خيست، او نه یې د بوسنیا پوځ ته اجازه ورکړه چې د بوسنیایانو په وړاندې د ترسره شویو جرمونو غچ واخلي. دا د خدای په عدالت باندې د هغه د صادقانه باور څرگندونه وه. هغه به ویل: 'زموږ دنده جهاد کول دي، مگر د دې جهاد پایله به په بل وخت او د خدای په لاسونو کې ټاکل کیږي.'"

- علی عزت بیگوویچ په خپله وینا کې د گورازدا خلکو ته ژمنه ورکړه چې ټوله بوسنیا به آزاد وي، او یې ځایه شوي به ژر یا وروسته خپلو ځمکو ته راستانه شي.

-مرحوم مشر وکولی شول چې د صربیا او کروشیا ترمنځ د بوسنیا د خاورې د ویشلو پلان شنې کړي. د ډیتون تړون معمار، امریکایي چارواکي ریچارد هولبروک وویل: "د هغه پرته، به بوسنیا شتون نه وای لرلی".

-نن ورځ، ډیر بوسنیایان پوهیږي چې دا پلانونه لاهم ژوندي دي، سره له دې چې وخت تیرېږي. دوی وایي چې داسې کسان شتون لري چې د "مناسب وخت" د برید لپاره په تمه دي. مگر دوی به ناڅېره نه وي. چې علی عزت بیگوویچ دوی ته وویل چې جگړه ابدی ده او دوی باید ترپایه مقاومت وکړي.^{۴۸}

دعلی عزت بیگوویچ رحمت الله علیه تألیفات :

۵۳--درجه بندي .

-نوموړی په خپل کتابتون کې (۷) کتابونه لري، چې ټول ټال (۱۵،۱۶۸) ځلې ډاونلوډ او لوستل شوي دي

-د بوسنیا او هرزیگووینا لومړی ولسمشر د بوسنیا د وحشتناکې جگړې له پای ته رسیدو وروسته. هغه د بوسنیا سیاسي فعال او اسلامي فیلسوف دی، او د څو کتابونو لیکوال دی، په ځانگړې توگه "د ختیځ

^{۴۸}-سرچینه : الجزیره چینل / لیلی د علی عزت بیگوویچ لور.

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

او لویدیخ ترمنځ اسلام". هغه د بوسنیا په بوسانا کروپا ښار کې زیږیدلی ، په یوه بوسنیایي کورنۍ کې چې په اسلامي دود ته ژمن وه لوی شوی دی . د هغه د کورنۍ نوم په بوسنیا کې د ترکی شتون په ورځو پورې اړه لري. د هغه د کورنۍ نوم کې "سوال" د عثمانی لقب "سوال" سیمه ایز تلفظ دی، او د هغه لقب، "عزت بیگوویچ" معنی لري "علي، د عزت بیگ زوی".

-هغه د پلازمینې، سراجیوو په ښوونځیو کې زده کړې وکړې، او د هغه له پوهنتون څخه یې د حقوقو په برخه کې فارغ شو. هغه د ۲۵ کلونو لپاره د حقوقي سلاکار په توګه کار وکړ، بیا یې تقاعد وکړ او ځان یې د څیړنې او لیکلو لپاره وقف کړ. الیجا عزت بیگوویچ په داسې وخت کې لوی شوکله چې بوسنیا او هرزیگووینا د یوې آزادې کورنۍ لخوا اداره کیدونکې سلطنت برخه وه، او اسلامي زده کړې د ښوونځي د نصاب برخه نه وه. په داسې حال کې چې هغه لا ځوانه وه، الیجا عزت بیگوویچ د خپل دین په اړه د زده کړې او د هغې په اړه په پراخه کچه لوستلو اهمیت څخه خبر وه. هغه او د هغه د ښوونځي ځینې ملګرو موافقه وکړه چې د مذهبي بحثونو لپاره د ښوونځي کلب یا ټولنه جوړه کړي، چې دوی یې "ملادي مسلمان" بولي، چې معنی یې "ځوان مسلمانان" ده. کلب وروسته وده وکړه، نه یوازې په خپلو فعالیتونو غونډو او بحثونو کې، بلکې ټولنیزو او خیریه کارونو ته هم وغځول شو. هغه د مسلمانو نجونو لپاره یوه ځانګړې برخه هم جوړه کړه. د دوهمې نړیوالې جګړې په جریان کې، دغه ټولني وکولی شوه چې د کډوالو د سرپناه، د یتیمانو پالنه او د جګړې د ویجاړیو کمولو په برخه کې اغیزمن خدمات وړاندې کړي. د دې فعالیتونو سربیره، د ډلې په پروګرامونو کې د شخصیت جوړونې لپاره یو پروګرام شامل و. دا څرګنده ده چې د دې ډلې د ادغام او بلوغ په لور تمایلات او پرمختګ د هغې د دوامداره هڅو پایله وه چې ځان ښه کړي او په خپل کار کې د هغه پوهې څخه ګټه پورته کړي چې د خپلو تحلیلونو او هڅو له لارې یې ترلاسه کړې وه، سربیره پردې چې د ځینو زده کوونکو لخوا راوړل شوو نورو نظرونو څخه اغیزمن شوي. بوسنیاییان چې په الازهر پوهنتون کې یې زده کړې کړې وې.

کله چې نازي جرمني د یوګوسلاویا سلطنت ونیولو او په فاشیست جمهوریت یې بدل کړ، د مسلمانو ځوانانو ټولني د فاشیست رژیم بایکات کړ. دې عمل رژیم ته زیان ورساوه، هغه یې له قانوني مشروعیت څخه محروم کړ. په پخوانۍ یوګوسلاویا کې د خپل قوي مشرتیټوپه مشرۍ، علی عزتبیگوویچ یو مشهور اپوزیسیون شخصیت و. هغه د تیټو د واکمنۍ پرمهال څو ځله زنداني شو او ډیر وختونه د صرب او کروشیایي ډلو لخوا د "اسلامي بنسټپالنې ملاتړی" په توګه تورن شو. علی عزتبیگوویچ د نومبر له ۱۹،

دبوسنیا او هرزگوینا هیواد

۱۹۹۰ څخه تر ۱۹۹۶ پورې د بوسنیا او هرزیگوینا د ولسمشر په توګه او وروسته له ۱۹۹۶ څخه تر ۲۰۰۰ پورې د بوسنیا د ولسمشرۍ د غړي په توګه دنده ترسره کړه.^{۴۹}

ځینې کتابونه یې دادي:

- ۱- الاسلام بين الشرق والغرب .
- ۲- مذكرات علی عزت بیګوویچ .
- ۳- عوائق النهضة .
- ۴- هروبی الی الحریة .
- ۵- الاعلان الاسلامي .

وفات یې:

علیجا عزت بیګوویچ د ۱۴۲۴ هجري قمري کال د شعبان په ۲۳مه / د ۲۰۰۳ کال د اکتوبر په ۱۹مه، د ۷۸ کلونو په عمر د سراجیوو په مرکزي روغتون کې وفات شو، چې هغه د ۲۰۰۳ کال د سپتمبر په ۶مه، د بې هوښۍ له امله چې په ځمکه راولوېد، د هغه د څلورو پښتویو هېوکي یې مات شول. رحمه الله رحمة واسعة:^{۵۰}

پایله

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات والصلاة والسلام على حبينا وشفينا محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحابه ومن تبعهم الى يوم الدين!

اما بعد: د الله جل جلاله په فضل او رحمت سره وتوانیدلم چې د بوسنیا او هرزگوینا هیواد په هکله مې څه ناڅه معلومات را ټول او ګرانو لوستونکو ته یې وړاندې کوم:

-دا چې نوموړی هیواد د کفارو له لوري یې ډیر تکلیفونه او ستونزې ګالې دي، په پنځلسمه میلادي پیړۍ کې یې وګړي د اسلام په مبارک دین مشرف شول د رمضان په میاشت کې د سلطان مراد عثمانی په وسیله فتح شو، بیا علی عزت بیګو فتش په پنځه کاله زندان محکوم شو، او په ۱۹۹۲ میلادي کال

^{۴۹}-مکتبه نور . ص علی عزت بیګوویچ .

^{۵۰}-ویکی پیدیا صفحه علی عزت بیګوویچ .

دبوسنیا او هرزگووینا هیواد

کې کله صربیانو او ټولې کفري نړۍ په لکونو مسلمانان په شهادت ورسول - دنسل وژنې جگړې په جریان کې، لسگونه زره بوسنیایان ووژل شول، سلگونه زره له خپلو ځمکو څخه بې ځایه شول، او په لسگونو زره میرمنو جنسي تیری وشول. یوازې د سربینیکا په قتل عام کې، ۸,۰۰۰ بوسنیایان د بوسنیا صربانو لخوا ووژل شول او په ډله ایزو قبرونو کې بنځ شول. سارایوو وکولی شول چې د عصري تاریخ ترټولو اوږده محاصره برداشت کړي.

دبوسنیا او هرزیگوینا عمومي معلومات ، داهیوادبوښایسته او دلیدلو وړ منظرې لري، معاصر تاریخ لري ، د روژې په میاشت کې فتح شو او په پتخلسمه پېړۍ کې اسلام وداخل شو ، بیانازکه سوله رامنځ ته شوه ، وروسته اسلامي بیداری او د اخوان المسلمین اوسني فعالیتونه په بوسنیا او هرزیگوینا کې رامنځته شول ، داسلام او مسلمانانو معاصر تاریخ، د اروپایي یهودانو او اروپایي مسلمانانوترمنځ واټن ، د مسلمانانو اوسنی حالت ، د اسلامي ډلې رول او فعالیت ، دنږدې راتلونکي ننگونې : په بوسنیا او هرزه گووینا کې د ۲۰۰۰ میلادی کال مهمې پېښې (د مسلمانانو دردونه او امیدونه)، د مقاومت فیلسوف... د عزت بیگوویچ لور د خپل پلار او د هغه د وروستي پیغام په اړه خبرې کوي .

الله جل جلاله څخه هیله لرم چې ما او ټولو لوستونکو ته یې د آخرت لپاره اجر او ثواب ورکړي ، او اخروي توبه یې راته وگرځوي .

په درنښت

محمد بشیر مدني

د منابعو فهرست

۱. الإسلاموفوبيا والکراهية ضد المسلمین: الأسباب والعلاج، مؤسسة قرطبة، لندن، ۲۰۰۱.
۲. الإسلاموية والأمن في البوسنة والهرسك. بقلم ليزلي إس. لابيل (معهد الدراسات الاستراتيجية وصحافة كلية الحرب الأمريكية، ۲۰۱۴) ص. ۲۳.
۳. أنس کاریتش، من هو الآخر في وقتنا الحاضر؟، ورقات متفرقة، مؤسسة قرطبة، لندن، ۲۰۰۱.
۴. أبو حمزه محمد بشیر مدني، ژباړه: الفرقان او نیزه خپرونه د کویت هیواد به بوسنیا او هرزه گووینا کې د مسلمانانو دردونه او امیدونه.

دبوسنيا او هرزوكوينا هيواد

(ا) مواقع إلكترونية تبدأ بألف)

5. <https://akos.ba/cuvaj-se-kletve-onog-kome-si-nepravdu-ucinio-poucna-18>

6. <https://akos.ba/osam-stvari-koje-morate-nauciti-svoje-sinove/>

7. <https://vijesti.ba/kategorija/koronavirus>

ب

٨. بوابة البوسنة، ترتيب نجيب السميعی. ٢٠١٤/٢/١٨، الجزيرة چینل.

ت

٩. دور تركيا في البوسنة والهرسك " لدينو مجازيفيتش، ص ١١. ٢٦. مطبوعة (سانت جالن: جامعة سانت جالن، ٢٠١٧).

ج

١٠. جماعة الإسلامية في البوسنة والهرسك – (ICBiH) السلطة الدينية والمرجعية الرئيسية للمسلمين في البوسنة والهرسك.

خ

١١. الخلافة القادمة في البلقان: تهديد الإسلام المتطرف لأوروبا والغرب، ص ١١-١٢. كريستوفر ديليسو، لندن: برايجر سيكيورتي انترناشيونال، ٢٠٠٧.

ر

١٢. رئاسة العلماء في البوسنة، www.rijaset.ba.

١٣. روبرت ج. دونيا، سراييفو، سيرة ذاتية، هارست وشركاه، لندن، ٢٠٠٩.

س

١٤. سراييفو، مقابلة مع مجموعة من الخبراء، ١٣ فبراير ٢٠٢١.

١٥. ستيفن إل. بيرج وبول إس. شوب، الصراع العرقي والتدخل الدولي: الأزمة في البوسنة والهرسك ١٩٩٠-١٩٩٣. روتليدج، ٢٠١٥، ص. ٦٧.

١٦. سبي تاجي-فاروقي، الهوية الإسلامية ودولة البلقان، هيرست وشركاه، لندن، ١٩٩٧.

دبوسنيا او هرزوكوينا هيواد

ش

١٧. شاهد على الإبادة الجماعية، دار النشر ماكميلان، نيويورك، ١٩٩٣.

ع

١٨. علي عزت بيغوفيتش، مذكرات: أسئلة لا مفر منها، المؤسسة الإسلامية، ماركفيلد، ٢٠٠٣.

١٩. علي عزت بيغويج، مكتبة نور.

٢٠. علي عزت بيغويج، ويكي بيديا صفحه.

ف

٢١. فرقان او نيزه خپرونه – ابو حمزه محمد بشير مدني ژباړه.

م

٢٢. مالكولم نويل، البوسنة، التاريخ المختصر، بان بوكس، ماكميلين، لندن، ١٩٩٦.

٢٣. ماشه سليموفيتش، الصوفي والموت، داني، سرايفو، ٢٠٠٤، ص. ٣٠٩-٣١٠.

٢٤. مركز أبحاث ودراسات مينا.

٢٥. موسوعه المعارف العربيه.

٢٦. مقابلة مع مجموعة من الخبراء في سرايفو، البوسنة والهرسك، ١٣ فبراير ٢٠٢١.

٢٧. مواقع الدعوة الإسلامية – نبذة البيانات لمفات الدعوية للمؤسسات الإسلامية في المواقع.

٢٨. مجله شؤون الأقليات المسلمة، حمزة بريلجيفيتش، "منع التطرف الديني في البوسنة والهرسك"،

العدد ٤، ٢ أكتوبر ٢٠١٧.

ن

٢٩. نهضة الإسلامية في البوسنة والهرسك بعد الاشتراكية، أنس كارتشيتش، ص ١١. ٥٢٣-٥٢٨.

٣٠. نورمان سيرغار، دور المستشرقين الصرب في تبرير الإبادة الجماعية، المجلة الفصلية للثقافة

الإسلامية، لندن، ١٩٩٤.

هـ

٣١. هاغ بولتون، الهوية الإسلامية ودولة البلقان، هيرست وشركاه، لندن، ١٩٩٧.

و

٣٢. وثائق المحكمة الجنائية الدولية لجرائم يوغسلافيا السابقة، www.icty.org.

دبوسنيا او هرزوكوينا هيواد

***

٣٣. ويكي پيديا صفحه على عزت بيگوويچ

٣٤. وماكمبلان، شاهد على الإبادة الجماعية، نيويورك، ١٩٩٣.

ي

٣٥. يوسف القرضاوي، الإسلاموفوبيا، مؤسسة قرطبة، ٢٠٠١. دُكر كمصدر عام في أحد العناوين)

٣٦. ينظر مقال: أنس كاريتش، من هو الآخر في وقتنا الحاضر؟

٣٧. يشير المقال: كلما وُجّه الانتقاد إلى المسؤولين الأميركيين... بخصوص تدخل الناتو في البوسنة.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**